

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ І МУЗЕЄЗНАВСТВА

ФОРМА ПІДТРИМКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ
(НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Дипломна робота на здобуття І (бакалаврського) рівня
студентки ІІ курсу (2 р. н.) спеціальності 034 «Культурологія»
заочної форми навчання
ДМИТРУК ДАРИНИ

науковий керівник: доктор культурології,
професор кафедри культурології і музеєзнавства
ВИТКАЛОВ СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

Рецензент: заступник директора КЗ «Рівненський обласний
Центр анродної творчості» Рівненської обласної ради,
Заслудений працівник культури України
ВАСЕЧКО ФЕОДОСІЙ ФЕОДОСІЙОВИЧ

Рівне – 2020 рік

П Л А Н

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	14
1.1. Теоретико-прикладні аспекти вивчення культурної практики в сучасних умовах.....	14
1.2. Реформа органів місцевого самоврядування регіоні: проблемний ряд та спроба використати досвід Європи.....	26
РОЗДІЛ II. КУЛЬТУРА ІНФРАСТРУКТУРА ВОЛИНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ТА ФОРМИ ЇЇ ПІДТРИМКИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	40
2.1. Специфіка культурно-мистецької інфраструктури Волині як результат державної культурної політики: порівняльна характеристика в регіоні.....	40
2.2. Тенденції розвитку культурного простору Волині у вимірі державної культурної політики.....	56
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	.....

ВСТУП

Актуальність проблеми. XXI століття увійшло до історії наших земель як час помітних реформ, які, може й не давала відчутних змін в українському соціумі відразу, однак суттєво впливали на зміну суспільної свідомості широкого загалу населення. Адже в них окреслювалися спроби змінити ситуацію на краще. Сюди можна зарахувати, до прикладу, реформу місцевого самоврядування, яка ставить за мету надати максимальні повноваження громаді, аби та стала справжнім розпорядником не лише коштів, які акумулюються на її рахунках останнім часом, але й справжнім розпорядником власного життя.

І потрібно відзначити, що сьогодні ця реформа має певний ефект, оскільки все таки формує достатні організаційно-культурні навички у населення, допомагає йому опанувати складну абетку власного самоуправління, здійснювати пошук справжнього лідера та всіляко його підтримувати. Однак, потрібно сподіватися, що в результаті цього реформування у населення відбудуться зміни у ціннісному ряді і воно навчиться саме собі давати раду, не сподіваючись на допомогу будь-кого.

Цікавим виявився цей період і для фестивального руху, адже саме в окреслений період здійснено пошук тем безлічі оригінальних фестивалів не лише в Україні, але й у регіонах. І чи не найуспішнішим у цьому зв'язку стало Західне Полісся, самобутня традиційно-побутова культура якого дає безліч цікавих тем для реалізації фестивальних заходів будь-якого напрямку.

Утім, саме у цей час відбулося розуміння того факту, що повинна існувати відповідна програма, спрямована на розробку певного конкретного локусу, чи артефакту. І в цьому зв'язку саме активізація фестивального руху допомогла і територіальній громаді, і органам державного управління з'ясувати пріоритетність цієї роботи, активізувати значною мірою громадський актив і на загал визначитися з фестивальними чи культурними

пріоритетами в кожному конкретному регіоні. І Західне Полісся у цьому плані не становить виключення.

Став цей період і певним випробуванням для мережі закладів культури регіону і України, адже низка нормативних документів, ухвалених останнім часом і спрямованих на сферу культури та дозвілля зокрема, дала відповідний шанс і цій мережі.

У регіонах було ліквідовано фахову діяльність на 0,25 і 0,5 ставки в клубних закладах сільської мережі. І хоча це не є панацеєю і сподіватися на належну роботи такого клубу не можна в принципі, факт цих зрушень також є позитивним, оскільки засвідчує необхідність пошуку і в цьому плані. Але й надалі культурно-дозвіллева діяльність стала пріоритетом лише районного рівня, фактично не торкаючись її сільської ланки

Та й проведене наприкінці 90-х років унормування культурно-дозвіллевої сфери, коли були зняті з обліку фактично не працюючі, або ті, що знаходяться в аварійному стані клубні приміщення, дали відносно точну статистику стану справ у галузі, стимулювали зайвий раз органи державної влади «поглянути» на наявну культурну інфраструктуру і спробувати провести якщо не радикальні, то хоча б косметичні зміни в цій сфері. І потрібно наголосити, що це також мало певний афект, адже останніх років п'ятнадцять було суттєво покращено матеріально-технічну базу галузі: проведено ремонт приміщень клубних закладів, встановлено опалення. Не покращилася лише загалом ситуація в галузі, оскільки сьогодні і надалі в середньому на сільський клуб припадає 1-1,2 ставки.

Виявилася цікавою та повчальною ця доба і для кадрового потенціалу галузі, адже фактична ліквідації спеціальності «Народна художня творчість», випускники якої обслуговували наявну в регіонах мережу, стимулювала і середню спеціальну ланку – коледжі культури і мистецтв все-таки перейти на підготовку нових кадрів – менеджерів соціокультурної сфери. І там, де це було здійснено, результати не забарилися, однак там, де цей перехід у силу різних обставин загальмувався, виникли проблеми у подальшому

функціонуванні клубної мережі Тож, як бачимо, і тут є широке поле для творчого експерименту, чи для пошуку альтернативних форм чи методів діяльності.

Можна згадати, ведучи мову про трансформаційні зміни у мережі клубної галузі, й про інші складові цих реформ, зокрема виявлення ролі чи поширення окремих позитивних напрацювань у Західному Поліссі на інші терени.

Йдеться про практику функціонування культурно-дозвіллевих комплексів, відроджених на Рівненщині у 2003 році і поширених по регіону у наступний період. Потрібно зазначити, що рівненський досвід із подання Ради директорів центрів народної творчості України неодноразово вивчався, ставав предметом дослідження та обговорення на регіональному рівні [4] і врешті-решт, став предметом обговорення на Колегії Міністерства культури України стосовно трансформації сучасного клубу у грудні 2017 року [35]. Утім, трансформація цього Міністерства у зв'язку з політичними змінами в державі, обумовленими позачерговими виборами Президента України у 2019 році, спричинили об'єднання самого міністерства і відсунення зазначеного питання на інший план.

Однак актуальність піднятої проблеми не зникла і вона продовжує привертати до себе увагу фахівців. Тож, сподіваємося, що об'єднані територіальні громади допоможуть ці питання зрушити з місця і забезпечити місцевому населенню гідне життя в усіх його вимірах, як це чимало років сталося у країнах Європи, чий досвід Україна й намагається переймати сьогодні. Оскільки сфера дозвілля й надалі демонструє сталу тенденцію до його збільшення, стимулюючи різні вектори його вивчення, зокрема дозвілля непрацюючих людей, безробітних, соціально уразливих категорій населення місцевого тощо.

Є й інші, не менш цікаві та актуальні питання, пов'язані зі змінами ситуації в регіонах, які поступово розгортаються сьогодні в державі і їх

вирішення допоможе і цій державі, і місцевій громаді змінити ситуацію на краще.

Мета дослідження – на підставі опрацювання відповідної фахової літератури та практичного досвіду діяльності установ культури в регіоні, виявити сутність трансформаційних змін у галузі культури.

Завдання дослідження:

- виявити спеціальну літературу з даного питання і на цій підставі розкрити сутність трансформаційних змін у галузі;
- упорядкувати джерельну базу наукового пошуку в даному питанні;
- з'ясувати провідні напрями діяльності, спрямовані на трансформаційні процеси в сфері культури на Волині;
- розглянути проблемний ряд у реалізації даного питання;
- проаналізувати тенденції, наявні у розвитку галузі культури на Волині.

Огляд використаної літератури. Зазначена проблематика має достатньо об'ємну історіографію та джерельну базу, у якій відображено окреслені вище зрушення.

Умовно її можна поділити на декілька груп. До першої віднесемо теоретичні праці, які складають відповідне методологічне підґрунтя наукового пошуку. Це, перш за все, наукові розвідки Ю.Богуцького [3], В.Шейка [44], Л.Губерський, В.Андрущенко [22] та ін., у яких розглянуто теоретико-методологічні аспекти культурного процесу і простору. Акцентовано увагу на сутності структурних змін і у сучасному культурному просторі, відтвореному у матеріалах різноманітних наукових конференцій. Саме вони є тим підґрунтям, на якому базується сучасний культурний розвиток країни та її регіонів.

Серед інших видань, слід звернути увагу на монографію професора Харківської державної академії культури О.Кравченка [33], автор якої акцентує особливу увагу на специфіці сучасної культурної політики в Україні, формах її репрезентації тощо. І хоча вона не ставить за мету надати

особливу увагу реформі місцевого самоврядування, утім торкається питань культурної політики держави, її сутності, формах виявлення і специфіці реалізації в сучасних умовах.

Сюди ж можна зарахувати й дослідження О.С.Олійник [36] та А.В.Свідзінського [38], автори яких також торкаються розгляду тотожних питань, зокрема виявляють специфіку організації численних культурних практик або розглядають роль культурних індустрій у сучасних умовах.

Аналізуючи інформаційну базу наукового пошуку, слід особливо відзначити дослідження львівського науковця Г.З. Гірняк [21], у наукових розвідках якої здійснено спробу виявити аналітичну базу наукового пошуку, розглянуто європейський досвід функціонування територіальних реформ і на цій підставі здійснено спробу надати відповідні рекомендації як до законодавчої бази України, так і для усіх тих, для кого дане питання є предметом дослідницького інтересу, або сферою практичної реалізації.

До науковців, предметом уваги яких є регіональна культурна проблематика, можна віднести ґрунтовні праці проф. кафедри культурології і музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету Виткалова С.В. [5], предметом уваги якого є розгляд питань становлення культурної сфери у Західному Поліссі, виявлення окремих напрямів її функціонування (музейної, клубної, бібліотечної мереж тощо), а також розгляд творчої діяльності окремих постатей, чия діяльність залишила помітний слід у регіоні [7].

У цьому зв'язку можна назвати й низку його публіцистичних праць, опублікованих останнім часом у регіональній періодиці Рівного та Луцька, а саме – часописах «Волинь» [12], [13], [14], «Вісті Рівненщини» [14], «Вісник +К» [9] та ін., в яких у переважній більшості аналізується достатньо конкретна проблематика – проведений мистецький захід, художня експозиція, презентація творчості будь-якого митця тощо чи проблемний ряд у функціонуванні конкретного явища чи виду культурної діяльності. Цікаві останні публікації й тим, що дають, так би мовити, культурний зріз регіону,

його порівняльну характеристику з іншими культурними локаціями тощо. Саме в цих розвідках виявлено достатньо цікаві тенденції розвитку регіонального культурного простору Західного Полісся і подано специфічний зразок такої діяльності.

Ці публіцистичні праці можуть слугувати й певним зразком для аналізу культурного простору на менш локальному рівні – районі чи селищі, однак вони зберігають достатньо яскраву інформацію про події, що залишили помітний слід у регіоні. Є в них і чимало цікавих пропозицій для практиків, або керівників державних структур галузі, які й сьогодні можна використовувати в будь-якій об'єднаній територіальній громаді..

Авторка у процесі роботи над дослідженням зверталася й до методичних праць свого наукового керівника, Виткалова С.В. [11], [14], в яких достатньо вмотивовано викладено напрями майбутнього наукового пошуку, зосереджено необхідний матеріал для подальшого вивчення регіонального культурного простору.

Ці роботи допомагають студентам краще зорієнтуватися у вивченні культурного потенціалу регіону, подають ті напрями, за якими це найпростіше здійснити.

Помітне значення для нашого дослідження мали й статистичні видання [39], друк яких здійснювався в обласних центрах Волині – Луцьку та Рівному. Підкреслимо, що зосереджена в них статистика дає цікаву інформацію для подальшої інтерпретації, порівняльних характеристик, підготовки більш глибоких праць із регіональної чи всеукраїнського контексту праць У них сконцентрована інформація, що згодом буде використовуватися у більш ґрунтовних наукових роботах, як характеристика культурного поступу регіону у XXI столітті. Тут подано й ґрунтовну інформацію стосовно тенденцій соціально-економічного розвитку наших міст, виявлених крізь призму бачення цього розвитку керівниками обласних рад. І хоча це не зовсім конкретна інформація, зважаючи на часті зміни перших очільників, утім загалом тенденція розвитку регіону наявна. Цікавим

цей матеріал є й тому, що в ньому, як і в матеріалах подібного типу, подано порівняльну характеристику області серед регіонів одного типу.

Продовжуючи аналіз інформаційної бази роботи, назвемо й довідникові збірки «Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року» [40]. Створені за новітніми вимогами, тобто широко використовуючи проблемний ряд та демонструючи шляхи його можливого вирішення, ці довідники надають можливість бачити рівень ознайомлення керівників областей зі станом справ у різних ділянках людської життєдіяльності в областях, а також у них представлено загальноукраїнський контекст розгляду аналогічного питання. Вони є корисними і як матеріал, що свідчить про наш рух до змін загалом.

Згадаємо в контексті дослідницького аналізу й матеріали поточних архівів установ культури Волинської [19] і Рівненської областей [25] (звіти, сценарії, програми, кошторис окремих заходів тощо) та матеріали обласних архівів [24], які дають змогу прослідкувати тенденції чи поглянути на галузь культури очима практичного працівника.

У нашому дослідженні використано також чимало навчально-методичної літератури [29], [34], представленої начальними посібниками і підручниками з проблематики, яка є предметом нашого наукового аналізу. В них зосереджено загальні питання розвитку культурного процесу та простору, сутність культури, її структури і функцій, трансформаційних процесів у державі тощо. Ця література допомагає краще орієнтуватися у культурному просторі країни загалом, надає можливість відновити здобутий під час навчання базовий матеріал.

Не можна не згадати, аналізуючи теоретичну складову наукового пошуку, і про відповідні інтернет-джерела [43], [50-53] [54-55], [2], а надто ті, що стосуються фестивального руху, становлення об'єднаних територіальних громад, рекламну інформацію стосовно проведеного заходу, чи іншу подібну інформацію, оскільки вона являє собою джерелознавчий аспект проблеми, а

відтак може слугувати більш доказовим матеріалом для нашого дипломного дослідження. У ній, як правило, є й значний емоційний чинник.

У даній роботі використовувалися й інші інформаційні ресурси [21], повертаючись до яких можна відзначити, що в них є достатньо цікавої інформації стосовно предмету нашого наукового пошуку. Зокрема, статті цієї авторки цікаві, перш за все, тим, що вона подає широке тло, на якому формується український досвід становлення територіальних громад, їх проблемний ряд та перспективи подальшого функціонування. Він цікавий і з точки зору проблемного ряду, оскільки засвідчує значні проблеми в організації згаданої вище реформи, адже частина територіальних громад, як наголошує авторка статті, взагалі будуть нездатні організувати повноцінне життя, оскільки кількість їх населення та його професійні характеристики не дають змоги це зробити якісно. У роботі використано й чимало інформації, взятої безпосередньо зі спілкування з місцевими жителями, який допоміг краще усвідомити потрібність цієї реформи і її важливість у сучасних умовах та можливий результат.

Тож цей матеріал є достатньо переконливим для розуміння сутності трансформаційних змін у галузі у сучасних умовах. Буде він корисним і згодом, коли певні позитивні напрацювання будуть упроваджуватися у наше життя для пришвидшеного руху, оскільки є *власним*, а отже найкращим досвідом.

Серед інших наукових праць, використаних у нашій роботі, можна згадати й про чималу кількість також публіцистичних розвідок, автори яких акцентують увагу на тих чи інших подіях, подіях чи процесах, що відбуваються у Західному Поліссі, зокрема й у Волинській області [15], [17]. Вони несуть у собі значний відбиток того чи іншого явища, однак також мають певну цінність для нашого дослідження.

У дипломному дослідженні використовувалася й відповідна законодавча (нормативна) база – Конституція України, Закон України про культуру (2010 р.), інформація з певних розпорядчих постанов, поточних

архівів установ культури і дозвілля Волинської області тощо, яка детально не аналізується, оскільки ставить за мету акцентувати увагу на якомусь конкретному локусі чи постаті, і посилання на неї подано безпосередньо в тексті даного дипломного дослідження.

Завершуючи розгляд аналізу інформаційного підґрунтя роботи, потрібно наголосити й на інформації, отриманій авторкою безпосередньо у процесі спілкування з учасниками багатьох культурно-мистецьких акцій, проведених на Волині, які дали достатньо матеріалу для майбутніх висновків.

Узагалі ця тема надзвичайно цікава навіть із боку вирішення питань охорони культурної спадщини, яка в кожному регіоні країни має свій вимір, потенціал і форми її збереження та поширення серед широкого загалу населення. І розгляд цих питань може бути самостійним дослідженням сьогодення.

На інші наукові праці чи нормативні документи, стосовно розгляду культурного простору Волині, буде дано посилання безпосередньо в тексті дипломної роботи.

Таким чином, проведений аналіз спеціальної літератури, частково взятої до розгляду джерельної бази, втіленої у періодичних виданнях та інтернет-ресурсах, дає підстави для висновку стосовно актуальності цієї проблематики, необхідності її подальшої розробки та просування у суспільну свідомість. Адже саме у такий спосіб можна і досліджувати дане питання і розширювати межі впливу цієї спадщини на суспільну свідомість українського населення. Ця література засвідчує актуальність окресленої реформи, усвідомлення громадянами її важливості. І є усі підстави сподіватися, що саме ця реформа змінить ситуацію і в регіонах, і в Україні на краще. І культурний аспект у цьому процесі посяде не останнє місце.

Об'єкт дослідження: культурний потенціал Волинської області під впливом реформи місцевого самоврядування.

Предмет дослідження: форми культурної діяльності на Волині у сучасних умовах.

Наукова новизна роботи полягає в акцентуванні уваги на регіональному культурному просторі, спробі розширити межі його використання, а саме:

- виявлено спеціальну літературу, на підставі якої можна з'ясувати сутність заявленої проблеми;
- виявлено і упорядковано джерельну базу наукового пошуку (інтернет ресурси, газетну періодику);
- досліджено практику організації реформи місцевого самоврядування на підставі аналізу спеціальних всеукраїнських та зарубіжних досліджень;
- розглянуто культурний потенціал регіону у вимірах сьогодення та форми його використання;
- розглянуто найбільш помітні заходи стосовно популяризації культурної спадщини в регіональному вимірі;
- уточнено окремі форми культурної діяльності, що виникли в регіоні (на Волині) у час суспільних трансформацій.

Практична значимість дослідження полягає у спробі концентрації даного матеріалу в навчальному студентському дослідженні, використанні його у навчальному процесі закладів вищої освіти, а також для подальшого наукового пошуку. Корисним він буде і у практиці роботи об'єднаних територіальних громад, системі підвищення кваліфікації працівників культури і освіти, а також для усіх тих, хто причетний до функціонування сфери культури та сучасних ОТГ.

Цікавий він також і безпосередньо для авторки цієї дипломної, оскільки допомагає з'ясувати чимало питань, які обов'язково постануть перед кожною людиною у процесі здійснення цієї реформи.

Зібраний і опрацьований матеріал **оприлюднювався** на різноманітних наукових конференціях, зокрема

- **Дмитрук Д.** *Форми підтримки культурної практики на Волині: Філософія подієвої культури: теорія та практика.* всеукр. наук.-практ. конф., Київ: КНУКіМ, 26-27.03.2020 р.: програма. Київ, 2020. С. [с.].

- **Дмитрук Д.** Культурний потенціал Волинської області в добу соціальних трансформацій». *Звітна наукова конференція професорсько-викладацького складу Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту, зокрема й кафедри культурології і музеєзнавства РДГУ, аспірантів, магістрантів та студентів* (за 2019 р.), м. Рівне, травня 2020 р. Рівне: РДГУ, 2020. С.64.

- **Дмитрук Д.** Культурне життя Волині у сучасних вимірах: *XIV Міжнар. наук. конф. «Наука. Освіта. Суспільство очима молодих»*, трав., 2020 року. Рівне : РДГУ, 2020. С. [с.].

Структура дослідження. Робота має традиційну структуру і складається з Вступу, Основної частини, Списку використаної літератури і додатків.

У Вступі виявлено актуальність проблеми, що стала предметом нашого дослідження, її необхідні складові – об’єкт, предмет дослідження, мета наукового пошуку, наукова новизна та практична значимість роботи, форми оприлюднення результатів наукового пошуку, а також частково проведено аналіз використаної літератури та джерельної бази.

В Основній частині, що складається з двох розділів, розглянуто, спираючись на наявні наукові дослідження, термінологічні аспекти дослідження проблеми, а також сутність цієї реформи, її основні складові та можливий проблемний ряд, а акцентовано увагу на досвіді інших європейських країн, зокрема Польщі у цьому плані, а також виявлено культурний потенціал Волинської області в сучасних умовах.

Для порівняння частково використовується й культурний досвід Рівненщини, тотожної за культурними характеристиками до Волині, який дає змогу краще з’ясувати суть проблеми на Волині.

У Висновках підведено загальні підсумки проведеної роботи, виявлено тенденції наукового пошуку та його перспективи.

Загальний обсяг роботи складає 73 сторінки.

Список використаної літератури нараховує 55 назв.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1. Теоретико-прикладні аспекти вивчення культурної практики в сучасних умовах

Починаючи розгляд даного питання, доречно акцентувати увагу на низці актуальних проблем, що є в галузі і не вирішення яких не дозволяє повною мірою використовувати її потенціал для сучасних реформаційних процесів, розпочатих у зв'язку зі змінами у практиці місцевого самоврядування.

Сьогодні, достатньо відвідати будь-які наради працівників галузі, чи переглянути наукові розвідки стосовно стану справ у клубній сфері, щоб зрозуміти, що представники керівної ланки сфери культури наголошують, що галузь потребує нових кадрів. І якщо у місті це майже невідчутно, оскільки воно має достатньо розгалужену систему закладів освіти, мистецтва, дозвілля, торгово-розважальних центрів тощо; в ньому більш-менш регулярно відбуваються гастрольні імпрези і саме таким чином урізноманітнюють вільний час його населення та й міська мережа закладів освіти також певною мірою насичує дозвілля своїх вихованців, не залишаючи їм можливостей бездумно проводити свій вільний час, то на селі ситуація значно гірша. Там клуб часто є єдиним закладом, який й би міг очолити усю культурно-дозвілльєву діяльність у межах свого впливу. Та й у процесі розпочатої реформи не лише на Волині, чи Західному Поліссі загалом, але й в усій Україні, жодна територіальна громада не відмовилася від клубу, як установи культури.

Сьогодні сфера культури та мережа культурно-освітніх (у даному випадку, клубних) закладів України на селі загалом, як і на Волині, чи Західному Поліссі зокрема, знаходиться у чи не найгірших умовах, зважаючи на її історичну ретроспективу. І причин цьому декілька.

Одна з них – відсутність належної уваги держави в особі відповідних методичних служб, науковців, управлінців до її проблем. Окреслимо найбільш актуальні, посилаючись на дослідження проф. кафедри культурології і музеєзнавства РДГУ Виткалова С.В. [5].

Чи не найголовнішою у цьому плані є відсутність професіограми клубного працівника, тобто тієї моделі, за якою він повинен готуватися в закладі – коледжі чи ЗВО; а відтак – які знання, уміння та компетентності він там має здобути; якою повинна бути система організації його практичної підготовки; де і стільки він має стажуватися, та й скільки таких фахівців потрібно галузі сьогодні чи на найближчу перспективу тощо.

І потрібно зазначити, що ні на Рівненщині, ні на Волині, ні у будь-яких інших областях України ці питання виникають лише час від часу, коли виявляється неефективна робота конкретного клубного закладу на селі. Оскільки в райцентрах, в умовах районних будинків культури, де є група фахівців, нехай навіть із будь-якою гуманітарною освітою та практичним досвідом, питання урізноманітнення дозвілля місцевого населення вирішується більш-менш позитивно. В райцентрах чи крупних селах ці питання розширює й наявність декількох загальноосвітніх шкіл, а також, як правило, школи мистецтв чи ДМШ. Час від часу до райцентрів навідуються й окремі професіональні колективи. Та й наявні в РБК художні гуртки, що мають звання «народний», виходячи з атестаційних вимог, також проводять відповідну культурно-мистецьку діяльність. Їх доповнює й актуалізована сьогодні група представників декоративно-прикладного мистецтва, яких є чимало і в Ковелі, і у Володимир-Волинському чи Торчині, як і в будь-якому райцентрі країни. На селі, особливо з незначною кількістю місцевих жителів цього фактично немає.

Другою причиною недостатньо ефективної роботи галузі, посилаючись на розвідки згаданого вже Виткалова С.В. [5] та й власний навчальний досвід у коледжі культури, є відсутність якісної системи підготовки відповідних кадрів для галузі, які б постійно оновлювали її творчий склад. Спеціальність

«Народна художня творчість» у коледжах уже згорнута, а нова спеціальність «Менеджмент соціокультурної діяльності» лише пробує свої перші кроки, не маючи для цього навіть педагогів із відповідною освітою. Тоді як у системі ЗВО такі кадри готує фактично лише кафедра культурології і музеєзнавства РДГУ. Інші ж аналогічні кафедри зосереджуються на підготовці інших фахівців – журналістів чи викладачів, залишаючи сферу культури без належних кадрів, які б володіли сучасними методиками роботи з різними соціально-демографічними групами населення.

Проблемним залишається й питання юридичного статусу клубу як установи культури, який не дозволяє (або лише частково це дозволяє) використовувати власні кошти на потреби закладу. Є й інші прорахунки в функціонуванні галузі. Спробуємо проаналізувати хоча б окремі з них

Оскільки професіограма клубного працівника в країні сьогодні відсутня взагалі (адже змінилася політична система, відповідно до якої повинна була бути переформатована й система закладів, установ культури). Однак, оскільки культурна сфера продовжує обслуговувати політичну систему майже так само, як це робилося і в попередній період (хоча політична система докорінно змінена), то й кошти держава виділяє рівно на стільки, на стільки система закладів культури відповідає *уявленню цієї держави* про роль закладів культури чи самої культури (незалежно від того, хто і що вкладає у це поняття) у сучасному суспільстві. То ж такий принцип не відповідає ролі і призначенню культурної сфери у нових умовах загалом.

До цього додається й той факт, що влада в країні змінюється достатньо часто і стратегічний розвиток галузі (до прикладу, мережа клубних закладів на селі) взагалі залишається поза увагою цієї держави

Утім, враховуючи призначення цієї дипломної роботи, залишимо це дискусійне питання відкритим. Акцентуємо увагу лише на тому, що в цій системі функціонує і як саме усе це відбувається.

Сьогодні система культурно-освітньої чи культурологічної освіти, як стверджує С.В.Виткалов [5]. здійснивши численні реорганізації, залишилася

(з навчальних планів були вилучені явно заангажовані дисципліни загальноосвітнього блоку). І її початковий рівень збережено лише у ЗВО першого рівня акредитації – коледжах чи училищах культури і мистецтв, що в обмеженій кількості завершують готувати кадри для сфери культури. Йдеться про спеціальність «Народна художня творчість», випускники якої й повинні спрямовуватися у мережу закладів культури. Адже саме на цій спеціальності їх забезпечують (принаймні, повинні це робити) новітніми методиками організації культурно-дозвілдової діяльності і всіма необхідними для повноцінного функціонування галузі знаннями та практичними навичками. Тим більше, що держава підвищила заробітну плату працівникам цієї сфери, тобто фінансові зобов'язання певним чином перед ними виконала. Інша справа, що це підвищення вже жодним чином не відчутне, зважаючи на загальну цінову політику в країні чи регіонах.

Та й новий Закон про культуру (2010 р.) хоча й не вирішує усіх питань, що стоять перед галуззю, однак є більш прогресивнішим, у порівнянні з його попередником (1992 р.), ухваленим у перші роки вже новітньої історії України. Принаймні, у ньому фактично відсутні гасла та він вирізняється достатньою конкретикою, настільки це можна робити у галузі культури.

У той же час, заклади спеціальної освіти – училища (коледжі) культури і мистецтв сьогодні, зважаючи на економічний стан і рівень фінансового забезпечення галузі, стан освіти, а значною мірою й через громадську думку про те, що сучасний клуб – це архаїка, все більше відходять від традиційного напряму підготовки кадрів, все частіше зосереджуючись на спеціальностях «Перукарське мистецтво» чи «Мистецтво» (з широким спектром його виявів – музичне, театральне, хореографічне, декоративно-ужиткове тощо), створюючи не ефективну, а головне – не потрібну конкуренцію музичним, художнім, театральним училищам, в яких і кадровий склад, і матеріальна база, і система організації навчально-виховного процесу (кількість навчальних годин, відведених на опануванням мистецтвом, фаховий рівень викладачів, якісний склад абітурієнтів, мережа баз практики тощо) та

навчально-виховні традиції загалом для повноцінного забезпечення напряму «Мистецтво» є значно кращими, ефективнішими і головне – «працюють» на галузь [5]. Та й потрібно взяти до уваги, що роками сформована громадська думка про училище культури чи коледж культури багато «важить» у суспільній свідомості, спрямовуючи її на сприйняття цього закладу *не* як суто *мистецького*, а виключно *культурно-дозвіллевого*. То ж і до нього вступають гіпотетично ті, що підсвідомо не будуть займатися активною концертною діяльністю. Тому домогтися в ньому високого виконавського рівня достатньо складно для переважної більшості вихованців, як це цілком логічно і відносно просто здійснити у музичних училищах чи навіть у тих коледжах культури, що розташовані в обласних центрах (Луцьк, Чернівці, Харків тощо). Хоча коледжі культури сьогодні, особливо в райцентрах, де вони традиційно розмішені (Дубно, Тереховля, Самбір, Ніжин, Тульчин тощо) залишаються важливим фактором утримання там високого духовного простору і без них сьогодні ці невеличкі містечка України поступово б еволюціонували до гіршого результату. Це підтверджує і мій, хоча й невеличкий, однак вже власний досвід навчання в коледжі культури м. Луцька. Однак сьогодні коледжі культури все частіше перебирають на себе функцію закладу, спроможного готувати фахівців сфери професійного мистецтва.

У мережі ж вищої освіти спеціальність (йдеться про підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів «спеціаліст» (із тих, хто не завершив навчання на цьому ОКР) та «магістр») «Народна художня творчість», як відомо, відсутня взагалі. Тобто у класифікаторі спеціальностей вона присутня, утім вищі навчальні заклади її ігнорують, принаймні невідомо про підготовку таких фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів «Бакалавр» чи «Магістр» у будь-якому ВНЗ України. А відтак випускники середньої спеціальної ланки спеціальності «Народна художня творчість» із широким спектром спеціалізацій не мають змоги продовжити своє *фахове вдосконалення* (йдеться про фахівців напряму «КДД»), тому змушені

змінювати свій початковий фах на інший. Виключення становить лише кафедра культурології і музеєзнавства РДГУ

Змінюють вони свій фах («КДД») на «Музичне, хореографічне чи театральне» мистецтво ще й тому, що кадровий склад мистецьких кафедр коледжів значно сильніше чи «розкрученіше», ніж представники циклової комісії з культурно-дозвіллевої діяльності. Та й сформований за багато років образ клубу, як архаїки сучасного життя, залишається достатньо міцно вкоріненим у суспільну свідомість молоді. Тим більше, що навчання у ЗВО, який розташований виключно в обласних центрах, зайвий раз демонструє вірність цієї тези. Хоча, до прикладу, Рівненський МБК має настільки міцну матеріально-технічну базу, що вже давно використовується як потужний концертний центр, заробляючи на цьому немалі кошти. І таких прикладів у країні є чимало, однак зламати стереотип свідомості важко. Його втримує й низька зарплата працівника навіть цього ж МБК. Тому вихід може бути лише один – розробка чітких критеріїв оцінки роботи співробітників, і, відповідно, новий рівень оплати праці.

Повертаючись до подальшого розгляду питання, потрібно підкреслити, що в обмеженій кількості (до 25 осіб на денній та стільки ж – на заочній формах навчання) вони мають право вступати на спеціальність «Культурологія», де є спеціалізація «Педагог-організатор культурно-дозвіллевої діяльності». І ця спеціалізація, до речі, збережена, здається, лише в Рівненському державному гуманітарному університеті [5].

Однак і там є чимало проблем зі вступниками, виходячи з можливостей складання ЗНО з іноземної мови, загального рівня підготовки сучасної молоді, відсутності місць державного замовлення, а також бажання молоді людини працювати саме в цій сфері, а не в шоу-бізнесі, туризмі, готельному чи ресторанному напрямі, які на порядок «виглядають» привабливіше чи престижніше, принаймні, ззовні.

У той же час спеціальність «Бібліотекознавство і бібліографія» (що є і в середній спеціальній ланці) у спеціалізованих ЗВО збережена, тому

випускники училищ (коледжів) культури мають змогу продовжувати навчання на більш високому освітньо-кваліфікаційному рівні за скороченою освітньою програмою (2 роки). Це і є, на нашу думку, основною причиною того, що бібліотечна мережа сьогодні в Україні функціонує значно ефективніше, ніж клубна. Так й державна фінансова підтримка її є значно кращою.

Дещо змінити ситуацію в галузі могла б система перепідготовки кадрів клубних працівників. Однак вона переведена на самоокупність, тобто за підвищення кваліфікації повинні сплачувати кошти відповідні управління культури, у яких, як правило, коштів на ці потреби обмаль. Та й п'ятиденне перебування на таких курсах, включаючи дні приїзду і від'їзду, одноденне обов'язкове виїзне знайомство з діяльністю кращих Будинків культури для обміну досвідом, мало що дає у плані здобуття справді нових методичних якостей для молодих фахівців, опанування ними відповідними методиками роботи з населенням. Тим більше, що, приміром, у Рівненській чи Волинській областях значна їх частина має зовсім обмежений термін роботи на посадах, при цьому не маючи в запасі навіть освіти в обсязі училища (коледжу) культури. Тож працює ця категорія керівників, треба думати, методом проб і помилок. І це є основною причиною неефективної діяльності клубного закладу.

Тому, виходячи з вище наведеного і посилаючись на достатньо переконливу розвідку неодноразово вже згаданого у нашій роботі проф. кафедри Виткалова С.В. [8], було б доречним повернутися до згаданої вище спеціальності «Народна художня творчість» в університетах культури і мистецтв чи хоча б в Інститутах мистецтв гуманітарних або гуманітарно-педагогічних університетів (які в переважній більшості своїй зосередилися сьогодні на підготовці не властивих їм кадрів сфери професійного мистецтва, готельно-ресторанного бізнесу тощо), куди б мали змогу вступати випускники і музичних училищ на скорочений термін навчання (2 роки), адже значна частина з яких не планує пов'язувати своє життя з

професіональним мистецтвом, а мережа художніх шкіл і шкіл мистецтв поступово скорочується через відомі фінансові причини. Або запровадити її для системи підвищення кваліфікації працівників культури хоча б регіону.

Та й до окремої спеціальності «Організатор-методист культурно-освітньої роботи», запровадженої в інститутах культури наприкінці 70-х років минулого століття, також було б цілком логічно повернутися знову, критично осмисливши той досвід, адже призначення цього фахівця – організаційно-методична діяльність у сфері культури (районні Будинки культури, Народні Будинки, обласні та міські (районні) Центри народної творчості, управління культури усіх рівнів тощо. Крім того, в Палацах дітей та молоді і широкій мережі позашкільної освіти він також би знайшов своє застосування). Одним словом, на нашу думку, потрібно критично переосмислити попередній досвід кадрової роботи переважно на селі і почати щось змінювати на краще вже сьогодні.

Спеціальність «Менеджер соціокультурної діяльності» є в цьому плані надзвичайно корисною для галузі, але не всі коледжі культури перейшли на цей напрям, а ті, що це зробили, й надалі продовжують орієнтуватися на мистецтво, ігноруючи «Паспорт» цієї спеціальності та її навчальний план, оскільки належний кадровий склад для забезпечення цієї спеціальності в коледжах відсутній. І це підтверджує моє спілкування з багатьма випускниками з інших коледжів культури.

Таким чином, лише повернення до основних питань у галузі, пов'язаних із налагодженням відповідної фахової освіти працівників клубних закладів по усій її виконавській вертикалі, зможемо якісно покращити стан роботи в галузі. Адже сьогодні вона функціонує лише за рахунок ентузіастів та працівників із значним досвідом і стажем роботи, що здобули вищу спеціальну (культурно-освітню – авт.) освіту ще у радянський час і за допомогою різноманітних курсів, проведених виключно з їх ініціативи, цей досвід передається молодим співробітникам. І на Рівненщині це практикується повною мірою у Корецькому, Рівненському, Гощанському,

Дубенському районах області [8; с. 7], долучаючи сюди й міжобласні семінари-практикуми [8; с. 8-10]. Однак це не є основною формою підвищення кваліфікації для подальшого ефективного функціонування сфери, хоча й має певний конкретний практичний результат.

Ще на одному аспекті нашого дослідження слід акцентувати увагу. Йдеться про те, що сьогодні не вмотивовано, на нашу думку, вилучено з обігу термін «художня самодіяльність» і замінено його на, здавалося б, більш доречний – «аматорство». Утім, як стверджує проф. кафедри Виткалов С.В., між ними існує суттєва різниця, позаяк аматорство – сфера різноманітних інтересів, що реалізуються особистістю поза межами будь-яких спеціально створених форм, тобто установ культури; без впливу на цю творчість (діяльність) будь-яких фахівців, вирішення фінансово-організаційних та інших проблем культурної діяльності митця виключно його власними силами тощо. У той же час, як уже наголошувалося, сьогодні мережа закладів культури в Україні фактично збережена (скорочена в середньому на 10%, тобто припинили свою діяльність лише ті установи культури, що фактично й не працювали через аварійний стан чи відсутність населення в межах їх обслуговування) і часткове перейменування клубів на народні будинки, «Просвіти» тощо загалом не змінює її сутності, яка полягає в забезпеченні раціонального проведення дозвілля широкого загалу населення. А цей загал реалізує свої дозвіллі інтереси у мережі клубних закладів, створених державою, під управлінням державою підготовлених керівників, за допомогою втручання у культурний процес різноманітних методичних (знову ж таки – державних структур в особі представників РБК, районного відділу культури, ОЦНТ тощо), участі у фестивалях, оглядах, організованих знову ж таки державними структурами тощо. Отже, все це дає підстави на вживання терміну «художня» (технічна чи будь-яка інша) *самодіяльність*, тобто діяльність, організована під керівництвом, чи за допомогою представників державного сектора економіки у сфері вільного часу, де людина розкриває свої здібності переважно в іншій від сфери виробництва галузі [8].

Вищенаведене зауваження стосується і сучасного вживання терміну «культурно-освітня робота», яка завжди виконувала функцію «до-освіти» населення і виступала важливим чинником підняття художнього (технічного, економічного та ін.) рівня цього населення, готувала його до сприйняття високого мистецтва чи інших векторів професійної культурної творчості. Тож цей термін, на нашу думку, також і надалі повинен залишитися в культурному просторі сучасної України, в її науковому обігу, в якій значна частка населення через виключно економічний чинник (контрактне навчання, невисоку заробітну плату батьків абітурієнтів, збільшення робочого часу тощо) не здатна здобувати хоча б початкову художню освіту і не в змозі стати в подальшому повноцінним учасником культурної творчості загалом, де б чи в яких формах вона не організовувалася (Крім того, ще ж є такі поняття, як хобі, сутність яких також зрозуміла і якому присвячують чимало частку вільного часу).

Тотожне зауваження поширюється і на вживання термінів «любительські об'єднання», «ініціативні клуби», колективи гурткового типу або гуртки (мистецькі, технічні та ін.), які чимало часу були присутні в культурологічній термінології попередньої доби, а не термін «клубні формування», що вживається зараз.

І в даному випадку під терміном «любительські об'єднання» малася на увазі група осіб, що займається будь-якою любительською діяльністю, яка цікава лише їм чи невеличкому їх оточенню. Інакше кажучи, ця діяльність має незначне сальдо розголосу. І від ініціативного клубу (приміром, клубів ветеранів, патріотичної пісні, краєзнавців тощо) її відрізняє менш активна суспільно-корисна діяльність [8].

А колективи гурткового типу, до яких належать усі види художньої самодіяльності, – це всі ті ж художні *колективи* (тобто групи, що мають ознаки колективу, а саме: спільна діяльність, спрямована на конкретний результат, професійний керівник, сталі зв'язки між учасниками тощо), що існують у сфері вільного часу, чи його спеціально організованої форми під

назвою «дозвілля», тобто не обов'язково у клубі (ЗВО різних рівнів акредитації, загальноосвітній школі, на виробництві і т. і.), однак їм обов'язково притаманний принцип клубної сфери (добровільність, непрофесійне становище учасника в колективі тощо), які мають аналог у професіональному мистецтві; їх вирізняє тотожна з професіональним мистецтвом система організації занять, студійний (навчальний) характер роботи, наявність художнього керівника та концертмейстера, більш-менш стабільного репетиційного процесу, концертна (гастрольна) діяльність та ін. [8]. І такої точки зору дотримувалися фактично усі й українські дослідники та практики, свідченням чого є видрукувана книга під назвою «Клубоведение» (М.: Просвещение, 1980), підготовлена за результатами проведення Всесоюзної науково-практичної конференції 1979 р., за спільною редакцією відомого російського культуролога, завідувача кафедри теорії та історії культури Ленінградського державного інституту культури, професора С. М. Іконнікової та член-кореспондента АПН України, професора В. І. Чепелева, чимало матеріалу з якої готували й співробітники кафедри прикладної культурології теперішнього Київського національного університету культури і мистецтв.

Тож якщо терміном «клубні формування» можна дещо спростити звітність клубних закладів, «загнавши» туди усі дозвіллі структури, що функціонують у клубній установі, тоді його вживання може бути хоча б якимось чином вмотивованим. Утім, термінологічний додаток «формування» явно випадає із культурологічного ряду, якщо все таки дотримуватися хоча б елементарних наукових чи науково-методичних канонів у сучасній фаховій літературі та дозвіллі практиці.

І цей ряд недоречностей, що продовжують існувати у сфері сучасного дозвілля і лише перевантажують чи заплутують сутність роботи, що проводиться, можна продовжувати й надалі. Тобто, відмовлятися від усталеної термінології є свідченням скоріше не зовсім професіонального ставлення до цієї сфери, не розуміння законів її розвитку, ролі у сучасному

суспільстві тощо. Старою є не термінологія чи книга, а інтерпретація конкретних фактів.

Звісно, що сільський клуб у тому значенні, якому він існував ще 30 років тому, зараз вже існувати не може, зважаючи на сучасний його штатний розпис, матеріально-технічну базу, фінансування та технічне оснащення населення (і в цьому плані керівним структурам по усій управлінській вертикалі потрібно переглянути питання ролі ставлення держави до цієї установи), однак як заклад для реалізації широкого спектру дозвілєвих потреб населення, які будуть постійно зростати, він, беззаперечно, потрібен.

Сьогодні українське населення, а надто те, що проживає на західноукраїнських теренах, має вже інший модус культурних запитів і потреб, інший рівень матеріально-технічного забезпечення й добробуту. Має воно й іншу уяву про установу культури через достатньо жваві контакти з зарубіжжям, засоби масової інформації тощо, і відвідувати заклад культури, що на порядок відстає в технічному оснащенні від оселі пересічного споживача культурного продукту, – не бачить клуб, як заклад, привабливий для себе. А працівник культури, що не володіє відповідними навичками роботи з населенням, не знає його основ ментальності, ціннісних орієнтацій, не бачив, як той чи інший захід можна організувати в умовах сучасного українського села, слабо зорієнтований в питаннях культури загалом, тобто *не має відповідної професійної освіти* – ніколи не стане організатором чи людиною, навколо якої будуть концентруватися інші. Тому «старими» є не термінологія чи установа культури – клуб як такий, а виключно форми роботи з населенням значної частини сучасних «фахівців», що працюють в умовах сучасного українського села, не маючи відповідних знань, умінь, навичок, тобто *професійної освіти*, практичного досвіду роботи в галузі та й не спрямованих на сферу, як єдино можливу для власної творчої самореалізації. Відсутній за ними й належний контроль відповідних методичних структур стосовно якості проведеної роботи. А «звіти» готувати сьогодні вміють уже всі!

На часі й розробка відповідних критеріїв атестації клубних працівників, в основу якої повинні також закладатися конкретні результати проведеної роботи, інновації, урахування кращого досвіду організації вільного часу місцевого населення тощо; внесення змін у нормативні акти стосовно ролі місцевого самоврядування, статусу клубу у сільській місцевості, перегляд штатного його розпису тощо. Утім, це предмет вже іншої розмови та іншого дослідження.

Тож залишається актуальною розробка спільних проектів управління (управління) культури обласних держадміністрацій, обласного центру народної творчості, підпорядкованого тепер вже обласній раді, профільного міністерства, гуманітарних ВНЗ, в структурі яких наявні інститути мистецтв, інших зацікавлених організацій (приміром, музичних училищ, у яких не всі випускники готуються до сфери виключно професіонального мистецтва, та й не всі можуть бути високопрофесійними виконавцями), спрямованих на підготовку нових кадрів сфери культури. Лише у такий спосіб сфера культури, або візьмемо вужче – мережа клубних закладів, буде справді потрібною місцевому населенню та й молодій українській державі.

1.2. Реформа органів місцевого самоврядування регіоні: проблемний ряд та спроба використати досвід Європи

Сучасний стан розвитку країни передбачає аналіз європейського досвіду організації подібної практики і спробу пристосувати цей досвід до українських реалій. Зважаючи на те, що в країні формально закладені усі підстави для реформи місцевого самоврядування, відтворені у Конституції [31], а саме ратифіковано Європейську хартію [26], ухвалено чимало важливих законодавчих і нормативно-правових актів, підготовлено необхідний пакет документів [28], в основі яких лежать правові засади діяльності органів місцевого самоврядування. Проте, від часу створення цієї бази процес розвитку самоврядування в Україні зосередився (а в багатьох випадках майже зупинився) у самоврядних структурах обласного значення,

оскільки переважна більшість ОТГ через їх надмірну подрібненість та слабку матеріально-фінансову базу виявилась неспроможною в повній мірі виконувати надані їм повноваження.

Потрібно наголосити, що наявні інститути місцевого самоврядування, створені на підставі районних і селищних ОТГ, у більшості випадків не забезпечують розвитку життєвого середовища і соціального захисту, необхідних для функціонування цих громад, самореалізації їх членів, захисту їхніх прав, одержання населенням якісних і доступних адміністративних та соціальних послуг тощо.

Зазначимо, що оскільки окреслене питання торкається інтересів фактично кожного громадянина, то й інтерес до цієї проблематики не спадає. Спробуємо, посилаючись на наукові розвідки вітчизняних науковців, виявити загальний стан проблеми, аби на цій підставі розглянути специфіку організаційно-культурної діяльності на Волині, оскільки ефективність проблем реформування висвітлює і загальні проблеми в регіонах.

Отже, у наукових публікаціях останнім часом аналізувалися міжнародний досвід організації інститутів самоврядування (Ю. Алпатов, Д. Яблонський, Н. Антюшина, О. Данильян, О. Іщенко), стан і перспективи розвитку адміністративно-територіальної реформи та місцевого самоврядування в країні (О. Врублевський). Проблеми реформування системи місцевих органів самоврядування досліджували Ю. Битяк, В. Колісник, О. Бабич, Ю. Бальцій, О. Лисенко, О. Батанов; аспекти «вписування» європейської хартії місцевого самоврядування у національне законодавство України – О. Бідей, О.Євтушенко. Вдосконаленню діяльності органів самоврядування України, зокрема в контексті розвитку місцевої демократії приділили увагу В. Куйбіда, О. Лялюк, М. Скиба, зазначає З.Гірняк [21].

Сюди потрібно додати публікації та інтерв'ю вітчизняних і зарубіжних науковців і експертів, розміщених в Інтернет-мережі, що засвідчують актуальність її обговорення. Разом із цим, аналіз цієї інформації підтвердив,

що визначені аспекти загальної проблеми залишаються актуальними і потребують подальшого вивчення.

Потрібно нагадати, що не ефективність цієї реформи залежить і від не вирішених раніше питань. До таких належать проблеми, що торкаються необхідності реформування системи місцевого самоврядування і потребують ефективною та швидкої відповіді, а також належної науково-теоретичної підтримки. Йдеться, зокрема, про наявності тенденцій до погіршення якості та доступності послуг населенню через ресурсну, кадрову, організаційну, технічну недостатність значної частини органів місцевого самоврядування. І хоча останнім часом на рівні області та районів ситуація дещо стабілізувалася, вважати її якісною і на рівні села неможливо, а відтак сільський житель не дуже переймається цими проблемами, не бачачи для себе реальних перспектив, особливо у невеличких селах, які не мають належного економічного ресурсу і є певною мірою депресивними.

Якщо це питання розглядати на рівні країни, то можна відзначити, що відсутній належний стан і процедура постійної перевірки житлового фонду, реальною стає загроза техногенних катастроф в умовах слабкої чи обмеженості загалом матеріально-технічної бази, кадрового корпусу та фінансування системи місцевого самоврядування. Продовжується погіршення демографічної ситуації у більшості територіальних, насамперед районних і сільських, громад. І хоча загалом ситуація в країні не зовсім критична, однак викликає певну тривогу.

До прикладу, як підкреслює львівська дослідниця Г. Гірняк [21], попри зменшення, починаючи з 1991 р., чисельності сільського населення на 2,5 млн. осіб та зменшенні кількості сільських населених пунктів на 348 одиниць, збільшилась кількість сільських рад на 1067 одиниць. Із 12 тис. існуючих територіальних громад понад половина має чисельність мешканців менше 3 тис. осіб, а із загальної кількості 4.809 територіальних громад мають менше однієї тис. мешканців, а 1.129 територіальних громад мають менше 500 осіб. Унаслідок цього, у більшості з них не утворено виконавчих органів

місцевих рад, бюджетних установ, комунальних підприємств тощо. Місцеві ради у цих малочисельних територіальних громадах фактично не можуть реалізовувати надані їм законом повноваження. Зберігається тенденція до розходження державної (централізованої і регіональної) політики з реальними інтересами територіальних громад та органів місцевого самоврядування.

Низькою є конкурентна спроможність органів місцевого самоврядування на ринку праці, інноваційних розробок у сфері управління, документообігу, архівації документів тощо.

Ці та інші проблеми, не вирішені у практичній управлінській і науково-дослідній площинах, і лише посилюють загальну проблему розвитку інститутів місцевого самоврядування в країні [1].

«Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» була схвалена, як відомо, спеціальним розпорядженням Кабінету Міністрів України [37]. Однак, потрібно наголосити, що поєднання в одному документі пропозицій щодо удосконалення двох форм організації управління – владної і самоврядної – майже одразу викликало чимало питань та критичних зауважень. Навіть з урахуванням важливості упорядкування та чіткого розмежування прав і обов'язків державної влади й органів, обраних ОТГ, повноваження останніх не набувають у теоретичних обґрунтуваннях «Концепції» необхідного рівня автономії. Насамперед, сучасні аналітики підкреслюють там збереження проблеми матеріально-фінансового та правового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування.

До того ж, фактично паралельно продовжує існувати проблема слабкої реалізації існуючого досвіду успішного розвитку системи самоврядування, наприклад, у країнах ближнього зарубіжжя, зокрема, у Польщі. Виходячи з цього, цілком доцільним є звернення до основних положень і проблемних моментів «Концепції». При цьому варто нагадати суть концептуальної

розробки нових суспільно-політичних, економічних і гуманітарних параметрів місцевого самоврядування в Україні.

Так, головною метою «Концепції» є визначення напрямів, механізмів та термінів формування ефективного місцевого самоврядування і територіальної організації влади, спроможної забезпечити надання якісних та доступних послуг населенню, становлення інститутів демократії, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на певній території. Визначення зазначених напрямів необхідне для «узгодження інтересів держави та територіальних громад» [32].

Проблеми, на подолання яких спрямовані основні ідеї «Концепції», передбачалося розв'язати, на думку фахівців, шляхом реалізації кількох важливих і актуальних завдань. Йдеться про запровадження чітко окресленої територіальної основи діяльності органів місцевого самоврядування, здатне забезпечити доступність та якість адміністративних і соціальних послуг, що надаються цими органами. Розвиток територіального фактору діяльності органів місцевого самоврядування неможливий без налагодженого механізму матеріально-фінансового забезпечення. І тому серед найважливіших завдань автори «Концепції» окреслили потребу «створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних (самоврядних) і делегованих повноважень» [32].

Якщо поглянути на ці проблеми – «територіальну» і «матеріальну» – дещо ширше, то можна побачити наступне.

По-перше, зазначена у «Концепції» необхідність «створення належних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних (самоврядних) і делегованих повноважень» буде неможливим без чіткого (якщо таке можливо в наших умовах у принципі) розмежування повноважень між системою місцевого самоврядування і системою державної влади на місцях на різних рівнях адміністративно-територіального устрою»

за принципом «субсидіарності», який, до речі, прописаний у тексті цієї «Концепції».

По-друге, таке вкрай актуальне розмежування повноважень між місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування має відбуватися на засадах децентралізації останньої. Це питання піднімалося ще задовго до оприлюднення «Концепції», наприклад, учасниками Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми реформування місцевого самоврядування в Україні в контексті наближення до європейських стандартів», що відбулася у Харкові в жовтні 2009 р. Зокрема, йшлося про те, що найкращі результати можливі лише там, де якомога більше громадян буде залучено до участі у виробленні, прийнятті та реалізації питань місцевого значення. «На жаль, сучасний етап розвитку нашої вітчизняної системи місцевого самоврядування, – зазначав один з учасників конференції, – не відповідає цьому критерію. Причин цих є декілька. Провідною з них є збереження в нинішній системно-структурній організації публічної влади країни застарілих форм і методів діяльності, характерних для радянської системи місцевої влади; а також відсутність належних гарантій правової, організаційної й матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування. Це, – продовжує автор, – наслідок невиправданої, неприпустимої повільності, яка простежується в імплементації значних для нас положень Європейської хартії місцевого самоврядування у національне законодавство» [41; с. 17]. Тому нова влада, яка сформувалася в Україні улітку 2019 р., хоча й не виконує своїх основних завдань, принаймні, вона допомогла розірвати старі зв'язки між політичними кланами, а відтак, можна сподіватися, що вже нова влада, яка сформується в країні після чергових виборів, зокрема й на регіональному рівні, буде здатна працювати набагато краще, ніж їх попередники. Тому вкотре будемо сподіватися на зміни, певним чином їх пришвидшуючи.

Із цього приводу цілком слушною є думка одного з провідних фахівців із питань модернізації системи місцевого самоврядування у Польщі М.

Скірки. В інтерв'ю «Радіо Свобода» він підкреслив, що «..всі, хто має за собою досвід комунізму чи соціалізму, пам'ятаємо, що в нас були різні форми розподілу влади. Те, що в нас убив комунізм – відчуття, що ти громадянин, що громадянин є людиною відповідальною за свою громаду. Комунізм нас цього позбавив, тому що в комунізмі за все відповідала комуністична партія. Нам потрібно було ангажувати людей бути активними громадянами, домагатися своїх прав, знаючи, які права має людина, і її голос важливий. Децентралізація в Польщі полягала в тому, що реальна влада передавалася до найнижчих вибраних інституцій демократичної держави, якими є обласні, районні, чи сільські ради. Це призвело до того, що люди навчилися і думати в категоріях європейських проектів, і розвиватися за європейською схемою, і будувати довготермінову національну стратегію. Тому що без такої неможливо отримати європейські гроші. А це означає по-іншому подивитися на те, що для вас більш, а що менш важливе» [45]. Біда буде лише в тому, якщо ми почнемо знову зводити рахунки з тими, або з'ясовувати питання про те, хто і де був до цього, а не включатися в активну і цілеспрямовану роботу для покращення власного життя.

Продовжуючи поставлене М. Скіркою питання фінансування органів місцевого самоврядування у Польщі, тим більше, що воно є одним із найбільш гострих і для України. У польській адміністративній системі найменшою адміністративно-територіальною одиницею є громада (т. зв «гміна», від пол. «gmina»). Вона має конституційно записані права і обов'язки. Якщо на її території діють підприємства, зареєстровані тут, частина їхніх податків залишається у громаді. І тому, по-перше, кожній, навіть найменш чисельній, громаді потрібно, щоб у неї з'явилися інвестори. Тож вони будуть робити все для того, щоб такого інвестора здобути, забезпечити йому якісні умови для праці та розвитку.

По-друге, посилаючись на цей виступ, дослідники відзначають із цього приводу важливу роль, яку відіграють у даному випадку податки з нерухомість, будинків, землі, територій. Є й інші податки, що сплачують

люди, які на даній території зареєстровані. Податки в будь-якому випадку залишаються в гміні, яка має законодавче право ними розпоряджатися. Тобто, для гміни важливо, щоб в її складі, на її території було якомога більше людей, що мають високу заробітну плату, тобто - добре заробляють. І виборне керівництво цієї територіальної гміни намагається таких людей заохочувати до тісної співпраці.

По-третє, до бюджету гміни надходять також різні субвенції, пов'язані з розвитком інфраструктурних мереж, чи з іншими – освітніми, медичними, культурними програмами. Ці фінансові засоби також використовуються на місцевий розвиток. Важливо те, що субвенції незалежні від рішень будь-яких структур: міністерства чи обласної ради. Ніхто в Польщі не може позбавити субвенцій дану територіальну громаду, а її фінансова політика не залежить від урядовців. «Цей механізм, – наголошує польський експерт, – дозволяє громадянам республіки Польща вибирати собі тих керівників, які вміють керувати, вміють успішно використовувати гроші і, що дуже важливо, і є відповідальні перед громадою» [45]. Ця ідея стара як світ, і вона може бути використана у будь-якій сфері, утім для цього потрібно єдине, аби в організаційно-фінансову сферу ОТГ (чи ЗВО, чи будь-якого підприємства) не втручалися будь-які «перевіряючі».

Повертаючись до вітчизняної «Концепції», спираючись на думки науковців, потрібно наголосити, що дискусійною є позиція, в якій зазначена обов'язковість «встановлення механізмів державного контролю за законністю рішень органів місцевого самоврядування». Лише після неї формулюється така важлива для українського суспільства потреба «максимального залучення населення до прийняття управлінських рішень, сприяння розвитку форм демократії участі на місцях» [32].

У той же час, навіть побіжний погляд на історичний і сучасний розвиток демократичних інститутів у системах місцевого самоврядування європейських країн дає підстави стверджувати що є найважливішим для самоврядних органів територіальних громад. А тому місцева влада є однією з

провідних важелів чи стимулів будь-якого демократичного режиму країни, а право громадян на участь в управлінні державними справами є одним із тих демократичних принципів, що підтримуються країнами – членами ЄС. Тим більше, що таке право громадян ефективно може здійснюватися саме на місцевому рівні.

До прикладу, у Польщі демократизація місцевого самоврядування призвела до рівномірного розвитку всіх ОТГ – і сільських, і міських. Активно розвиваються інфраструктура, система опіки, такі інституції, як пожежна охорона, медичне та соціальне забезпечення, що перебувають виключно у компетенції самої громад. Більше того, ці системи і служби життєзабезпечення суспільства ефективно функціонують лише на місцевому рівні. Тобто, «реформа дала можливість полякам відчутися господарями тієї території, де вони проживають. Вони відповідають за неї. Вони знають, на що мають вплив і що можуть вимагати від тих, кого обрали» [30]. Тобто можна стверджувати, що оптимізація роботи органів місцевого самоврядування стала важливим напрямом реформування політичної системи Європи. «З цією метою, у 70-80-х роках ХХ ст. у багатьох європейських країнах здійснено реформи місцевого управління (Великобританія, Франція, ФРН та ін.). Вони відтворили загальний курс на модернізацію державного апарату з метою пристосування його до умов науково-технічної революції, тобто до сучасності. Серед найбільш важливих елементів цих реформ: гарантування місцевого самоврядування законодавством усіх розвинених європейських країн, що зафіксовано Європейської хартією місцевого самоврядування, конституціями ФРН, Австрії, земельними законами Швейцарії, законами Великобританії та ін. країн; надання місцевому самоврядуванню в усіх країнах широких повноважень, гарантування органам місцевого самоврядування певного рівня персонального, організаційного та планового суверенітету; зменшення апарату управління і кількості законодавчих актів, пов'язаних із державним управлінням, зокрема – на рівні комун, а також дерегуляція (інакше кажучи,

зменшення кількості регулюючих актів та їх доступність для громадян), приватизація та дебіюрократизація. Ці реформи усунули, хоча й не повністю, архаїзми в організації місцевого управління. Відбулося скорочення асигнувань центральної влади на потреби місцевих органів, пов'язаних з утриманням різних соціальних служб» [23]. Для розвитку самоврядування в Україні питання автономії, оперативного фінансування, фінансово-розпорядної ініціативи територіальних громад залишається чи не найбільш проблематичним. Дослідник цієї проблеми В. Колісник зауважує, що: «Місцеве самоврядування функціонує в Україні натужно, складно, проблематично, а інколи – хаотично й мало результативно».

Одна з причин зниження ефективності діяльності місцевого самоврядування полягає в послабленні в умовах світової економічної кризи його матеріально-фінансової основи, звуженні джерел та обсягу надходжень до місцевих бюджетів через скорочення промислового і сільськогосподарського виробництва, зростання безробіття тощо» [30; с. 20].

Злободенними для сучасного етапу розвитку України є не лише питання змісту, але й темпів реалізації «Концепції» місцевого самоврядування. Надто «традиційною» і затяжною видається запропонована методика «двох етапів», при застосовуванні якої «...на першому підготовчому етапі (2013–2015 рр.) передбачається: розробити та ухвалити акти законодавства..., створити законодавчу основу для реалізації права територіальних громад на добровільне об'єднання..., запровадити співробітництво територіальних громад на засадах ресурсно-організаційної кооперації..., прийняти закони про внесення змін до Бюджетного кодексу..., забезпечити на законодавчому рівні умови для належного фінансування, створити постійно-діючі робочі групи...; на II етапі впровадження (2015–2020 рр.): законодавчо врегулювати систему адміністративно-територіального устрою, створити конституційну основу утворення виконавчих органів обласних та районних рад, розподілу повноважень між ними і відповідними місцевими адміністраціями..., здійснити інституційну

реорганізацію органів місцевого самоврядування й місцевих органів виконавчої влади на новій територіальній основі і перерозподіленими повноваженнями, ...провести місцеві вибори з урахуванням реформованої системи органів місцевого самоврядування» тощо [32].

І хоча 2020 р. уже наступив, Україна все ще не може позбутися безлічі проблем у реформуванні державного апарату, яке почалося, власне на початку 2020 року, створивши безліч інших проблем, а відтак і реформа відсунулася на інший план.

Перевантаженість головного процесу суміжними, менш важливими, певна часова віддаленість у перспективі очікуваних результатів викликають тривогу.

Значною мірою на вирішення цих та інших проблем спрямована робота чергового Форуму місцевого самоврядування, що відбувся у Львові 27-28 березня 2014 р. Головним слід окреслити питання про необхідність надання ширших повноважень місцевим органам влади у сферах місцевого економічного розвитку, місцевого фінансування, містобудівної політики та можливості впровадження електронного врядування, яке обговорювалося учасниками Форуму (Львівська міська рада, Львівське регіональне відділення АМУ, Офіс Ради Європи в Україні, ПРООН в Україні та GIZ).

Участь у Форумі взяли понад 100 учасників: керівники органів місцевого самоврядування України, їх асоціацій, представники центральних органів влади, українські та іноземні експерти, представники дипломатичного корпусу, міжнародних організацій тощо. Вони зібрались із метою ініціювати конкретні зміни, спрямовані на надання більших повноважень місцевим громадам, а також на виокремлення механізмів успішного місцевого розвитку. Обговорювалися теми: «Український досвід впровадження місцевого економічного розвитку», «Практики вирішення проблем місцевого розвитку за участю громадян», «Прозорість функціонування органів місцевого самоврядування». У контексті окресленої проблематики є думка щодо України та майбутнього українського

самоврядування, висловлена керівником відділу міжнародної співпраці Посольства Канади в Україні С. Поттером: «Вважаємо, що Україна зараз знаходиться на передовій захисту свободи, демократії і безпеки у Європі. Маю на увазі, не лише географічні кордони, що визначають територію України, а й те, що ця боротьба на передовій відбувається й на місцевому рівні. Реформа на місцевому рівні, місцева демократія є надзвичайно важливими для України».

Не менш цікавими і результативними стали шість т. зв «панельних» дискусій: «Реформа місцевого самоврядування», «Проблеми втілення містобудівної політики органами місцевого самоврядування», «Електронне врядування та розвиток інформаційних технологій», «Фінансові можливості місцевого самоврядування».

Учасником дискусії «Громадянське суспільство та місцеве самоврядування» став присутній на Форумі президент Федерації канадських муніципалітетів Б. Вудсайт, який наголосив, що «сучасність вимагає лідера, який слухає громаду», а також висвітлив досвід місцевого самоврядування у м. Фредеріктон (Б. Вудсайт є мером міста), зокрема, про «дві маленькі кампанії, що у рамках старт-ап були підтримані місцевою владою, а тепер приносять громаді мільйонні прибутки». Голова представництва ЄС в Україні Я. Томбінські у своєму виступі «Реформа місцевого самоврядування», запевнив, що ЄС «готовий надати Україні експертну та фінансову підтримку для здійснення реформ» [20].

Заслуговує на увагу і ухвалене 26.06.2014 р. на науково-практичній конференції «Конституція України: політико-правові виклики і перспективи», що відбулася у Львівському національному університеті ім. І. Франка рішення. Під час обговорення за участі юристів, політологів, істориків, представники суддівської гілки влади, молодих науковців, ставилося питання про необхідність розширення повноважень органів місцевого самоврядування, важливості ролі «народного віча у державотворчих процесах» тощо [42]. Утім, основною проблемою України у

цьому та й будь-яких інших напрямках, є відсутність поступальності у виконанні ухвалених рішень, оскільки кожна нова влада, чи новий керівник починає усе роботи з «чистого аркуша», не успадковуючи напрацьований досвід. Так було і зі створенням Культурно-дозвіллевих комплексів на Рівненщині та Україні, так було і безліччю інших кроків, які засвідчують про відсутність успадкування будь-якого досвіду..

Тож проведений аналіз окремих положень «Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», загальної проблеми щодо подальших перспектив її реалізації, порівняльної характеристики вітчизняного і зарубіжного досвіду реформування системи та основних напрямів розвитку місцевого самоврядування, дає, на думку згаданої вже Г. Гірняк, підстави для наступних висновків.

1. Кардинальних змін потребує сам порядок формування місцевих бюджетів, оскільки нечітке і непрозоре його формування не дозволяє громаді мати й належне фінансування.

2. Якісній реорганізації на користь територіальних громад має бути піддана вся система місцевого самоврядування і механізми здійснення державної виконавчої влади на місцях, оскільки ця реформа має безліч ознак минулої доби, що не дає громаді у повній мірі розгорнути власну діяльність.

3. Удосконалення потребує демократична система виборів до органів місцевого самоврядування з максимальним урахуванням конституційних прав та інтересів виборців – членів місцевих територіальних громад.

4. Реформи системи місцевого самоврядування мають подолати стереотип вузького критерію «інтересів адміністративно-територіальної одиниці». Одночасно із захистом інтересів місцевих громад, вони мають спрямовуватися на широкі перспективи: децентралізацію влади, подолання регіональних протиріч, трансформацію владних структур на місцях, на відповідність новим вимогам економічного розвитку, формування повноцінної системи самоврядування, відповідної у результаті реформування

європейським стандартам. І лише у цьому випадку можна буде говорити про те, що реалізація «Концепції» сприятиме:

1. Правовій, організаційній та матеріальній спроможності територіальних громад, органів місцевого самоврядування, дотриманню принципів Європейської хартії місцевого самоврядування.

2. Доступності громадян України до якісних адміністративних і соціальних послуг.

3. Створенню реальних правових умов для максимально широкого залучення населення до прийняття управлінських рішень щодо розвитку їхніх територіальних громад.

4. Формуванню ефективної територіальної системи місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, здатних забезпечити демократичні принципи і сталий соціально-економічний розвиток територіальних громад і адміністративних територіальних одиниць [21].

Але провідним, на нашу думку, є той факт, що Україна, зважаючи на її територію, ментальність населення, матеріально-технічну наявну базу, має здійснити власну реформу, лише придивившись до європейського зразка. Адже сліпо скопійований досвід у будь-якій сфері в Україні не приживається і тому їй потрібно торувати власний шлях до змін, спираючись на традиції, наявний інтелектуальний потенціал і соціальну активність місцевого населення. Формування високої політичної культури кожного громадянина цьому запорука.

Потрібно згадати в контексті даного дослідження й намагання з боку багатьох країн нав'язати Україні чужий досвід подібної організації, який вже сьогодні помітно не зможе прижитися в Україні. Але це питання вже самих українців. І політична воля керівництва має стати провідною у вирішенні будь-яких національних питань.

Тож які зміни відбуваються на регіональному рівні під впливом реформ місцевого самоврядування, зокрема у Волинській та Рівненській областях, йтиметься у наступному параграфі (розділі).

РОЗДІЛ II. КУЛЬТУРА ІНФРАСТРУКТУРА ВОЛИНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.

2.1. Специфіка культурно-мистецької інфраструктури Волині як результат державної культурної політики: порівняльна характеристика в регіоні

Розпочинаючи розгляд даного питання, наведемо загальну характеристику Волинської області, взяту із відомого довідника [39], що допоможе більш рельєфно виявити стан і проблемний ряд галузі.

Отже, Волинська область утворена 4 грудня 1939 р. Розташована на крайньому північному заході України, на перехресті важливих транспортних шляхів зі Східної у Західну Європу, що особливо важливо для розвитку економічних та культурних зв'язків із різними країнами світу. *Волинь – єдиний регіон України, що має кордон із країнами Європейського та Митного союзів.*

На півночі Волинська область межує з Брестською областю Республіки Білорусь (*протяжність кордону складає 205 км*), на сході – з Рівненською областю (410 км), на півдні – з Львівською областю (125 км), на заході – з Холмським і Замостським воєводствами Республіки Польща (135 км).

Територія Волині становить 20,1 тис. км² (3,3% території України), простягається з півночі на південь на 187 кілометрів, а з заходу на схід – на 163 км.

Волинська область відзначається унікальністю природного середовища з високоцінними мальовничими водно-болотними та лісовими ландшафтами, надзвичайно вразливими до антропогенної діяльності. Більша частина області розташована в межах Поліської низовини, четверта частина – на Волинсько-Подільській височині в лісостеповій зоні, що дає добрі можливості для розвитку різноманітних пансіонатів та рекреаційних зон.

Цікавою для працівника культури є й наступна інформація: майже 72 % населення Волинської області сконцентровано у центральних і південних

районах, де щільність його сягає 76 осіб на 1 км² (у середньому по Україні – 75 осіб).

Північна частина Волині заселена рідше – 22–36 особи на 1 км², а в середньому по області цей показник становить 52 особи на 1 км². Тож це передбачає й диференційований підхід до організації культурної діяльності у місті та на селі. Адже в останньому це зробити значно складніше, оскільки потенційно мала кількість щільності населення не дасть змоги планувати масштабні, а відтак і такі, що потребують значної кількості учасників та коштів, культурно-мистецькі заходи. Тому у таких селах найкраще планувати проведення лише видовищних заходів, або акцентувати увагу у роботі працівників культури на декоративно-ужиткових вимірах культурної діяльності, індивідуальному виконавстві тощо, які з однаковим успіхом можна організувати без особливих організаційно-фінансових витрат.

Серед районів області найбільш густозаселеним є м. Луцьк (5 тис. осіб на 1 км²), найменше – Турійський район (22 особи на 1 км²). Ці данні дають цінну інформацію для організації будь-якої культурно-освітньої діяльності, адже у сільській місцевості ця робота має значні складності [39].

Для організаторів різних видів культурно-дозвілдової діяльності слід урахувати й наступне.

Упродовж 1989-2013 рр. населення області скоротилося лише на 1,9% (по Україні чисельність населення впродовж двох міжпереписних періодів скоротилася на 6,3%), відбувся перерозподіл кількості міського та сільського населення - збільшення чисельності міського населення на 4,9 % та зменшення кількості сільського населення на 8,4 %. І хоча це майже типові для України показники, вони також дають чимало підстав для висновків: села поступово занепадає, що потребує вжиття кардинальних заходів щодо його відродження.

За міжпереписний період (1989 та 2002 роки) чисельність населення області зменшилася на 0,5 тис. осіб. Зменшення кількості населення мало місце у переважній більшості регіонів країни, за винятком Волинської, Закарпатської, Рівненської областей та м. Києва, де цей показник залишився

практично на рівні 1989 р. [39]. У наступний період кількість населення зростала, спираючись лише на незначний природний його приріст.

Відтак ця інформація є також важливою у тому сенсі, що підбір кадрів для роботи з місцевим населенням не повинен обмежуватися лише місцевим виміром. Зважаючи на тотожні тенденції стосовно демографічної ситуації в області, можна спробувати запросити (у разі потреби) й аналогічні кадри з Рівненської області. Адже потенційні можливості місцевих об'єднаних територіальних громад уже мають такі можливості, так само, як і відправити власних фахівців до Рівненського факультету підвищення кваліфікації працівників культури, оскільки форми і методи роботи будуть тотожні, враховуючи той факт, що і Рівненщина має аналогічний демографічний стан, міграційні тенденції та культурну інфраструктуру. Відмінним показником Рівненщини є лише святково-обрядова практика та окремі види мистецтва.

У Волинській області, як і на Рівненщині, знаходяться історичні населені пункти та унікальні пам'ятки містобудування і архітектури, функціонує 2 історико-культурних заповідники: у м. Луцьку – «Старе Місто» та м. Володимирі-Волинському – «Стародавній Володимир», які можуть скласти потужний потенціал для організації туристичної діяльності, враховуючи зростання інтересу в усьому світі до культурного туризму. Локалізуючи цю характеристику, зазначимо наступне.

За 15 кілометрів від Луцька в с. Рокині є скарбниця історичних пам'яток – Народний музей історії сільського господарства Волині, який налічує понад 200 експонатів [39]. Саме цей культурний осередок є важливим чинником залучення туристів, оскільки інформаційний (народознавчий) туризм залишається й надалі притягальною складовою для подорожуючих.

Тоді як, до прикладу, на Рівненщині, виходячи з цільової Програми розвитку культури села, ухваленої обласною радою в комплексі аналогічних програм, подібних музеїв є чимало, оскільки рівненська Програма передбачає в принципі створення у *кожному селі* власного музею цього села з усім

набором культурних характеристик життєдіяльності місцевого населення. Подібний принцип надзвичайно важливий, оскільки глобалізаційні процеси стимулюють значні міграційні хвилі, причому не лише за межі країни, але із села до міста. І в цьому плані відсутність відповідних Програм відродження українського села може призвести до його фактичного відмирання.

Утім, і рівненська програма, і названий вище музей Волині є важливими чинниками культурної ідентифікації населення Західно-Поліського етнорегіону і потужним стимулом для розгортання туристичних дестинацій.

До цього ряду, продовжуючи аналіз оригінальних пам'яток Волині, можна віднести й постійно-діючу експозицію просто неба – Волинський скансен [39]. Нагадаємо, що подібні речі уже чимало років функціонують у м. Сарни в особі фольклорно-етнографічного музею і в багатьох етнорегіональних локаціях України, а надто – у Музеї Пирогово чи Закарпатському аналогічному музеї (Ужгород).

Тобто у цьому плані цілком умотивованими є аналогічні форми діяльності, що дозволяє позиціонувати цей етнокультурний регіон у числі оригінальних туристичних дестинацій і дає широкий простір для організації численних не лише екскурсійних заходів, але й локальних фото сесій, історичних реконструкцій, чи організації заходів із продажу сувенірної продукції тощо. Мали б попит серед туристів і різноманітні варіанти організації харчування, базованого на регіональній складовій. Це, фактично, безпрограшний варіант в організації туристичної сфери.

Яскраві регіональні особливості Волинської області, поряд із багатим природно-ресурсним та історико-архітектурним потенціалом, створюють передумови для організації сучасної туристичної інфраструктури і розвитку вітчизняного та міжнародного туризму на її території. Тож туризм у даному випадку може стати важливим джерелом не лише культурної презентації Волині, але й значним фінансовим підґрунтям для розвитку галузі та місцевого населення. І в цьому плані Волині значною мірою знадобиться

успадкування досвіду організації «зеленого туризму» на Рівненщині, майже 100 агросадиб якої є важливими сегментами в відродженні західно-поліського села, покращення його фінансового стану, зміни культурної ситуації загалом. Адже рівненські агросадиби створювалися як центри не лише надання відпочинку, але й оригінальної кухні, а головне - актуального культурного чинника, позаяк вони засновувалися у будинках відомих майстрів народної творчості і декоративно-ужиткового мистецтва. Тому сам перелік послуг, наведений навіть у монографії С.Виткалова [5], стимулює приїзд на Рівненщину не лише мешканців з інших областей, але й іноземців, для яких чимало з того, що можна побачити, скуштувати чи почути - вже давно забута справа. І саме цим наш етнорегіон і може скласти здорову конкуренцію туристичній галузі різних регіонів країни

Тому цей напрям культурної діяльності чи регіональної культурної політики об'єднані територіальні громади могли б запозичити також, а він, у свою чергу, вимагає швидкого перегляду стану справ у галузі, прискорення реформ місцевого самоврядування, надання громадам належних повноважень і розширення фінансової підтримки місцевих ініціатив, які, як свідчать навіть наведені у дипломній факти, цілком спроможні змінити ситуацію на краще, створити більш привабливим образ регіонального села, повернути чи запросити туди молодь, інвесторів і перетворити регіон у належне і цікаве місце для життєдіяльності людини, оскільки регіональне село, – це й важлива скарбниця народних звичаїв, мови, кухні, відпочинку..Але ефективність цих кроків залежить лише від соціальної активності місцевого населення та керівників ОТГ, здатних його об'єднати навколо вирішення конкретних питань.

Продовжуючи подальший аналіз культурної привабливості Волині, звернемо увагу на те, що кількість пам'яток культури, що охороняються державою, на території Волинської області становить понад 1,200 об'єктів [39]. Багато з них розташовані в обласному центрі – м. Луцьку, який і надалі

залишається важливим центром між Західною Європою і традиційним способом життя, характерним для територій колишнього СРСР.

До найцінніших пам'яток культури цього міста належить Верхній замок (або Замок Любарта) XIII-XIV ст., Церква Покрови Пресвятої Богородиці XIII-XV ст., Кафедральний собор Святих Апостолів Петра і Павла XVII ст., Церква Воздвиження Хреста Господнього XVII в., синагога XVII ст., Собор Святої Трійці XVIII ст., Євангельсько-Аугсбургська церква початку XX ст. [40]. Тож сьогодні, коли зберігається високий інтерес до сакральної спадщини, налагодження тісних контактів із представниками музейних установ є важливою складовою як підтримки цього інтересу в середовищі відпочиваючих, так і збереження цих пам'яток, оскільки туристичні потоки стимулюють постійно змінювати експозиції, продовжувати реставраційні роботи, залучати до участі в цій діяльності місцеву інтелігенцію та представників ОТГ.

Унікальний характер має єдиний на території України Музей волинської ікони, у фондах якого знаходиться чудотворна Холмська ікона Божої Матері XI ст. [40]. Потрібно зазначити, що колекції цього музею, як і аналогічного рівненського мають найповнішу колекцію Волинської ікони, а отже – це добра нагода для подальшого дослідження окресленої проблематики, розгортання реставраційної діяльності тощо, а відтак – збереження в регіоні яскравих культурних пам'яток.

До речі, у КЗ «РОКМ» Рівненської обласної ради знаходиться ікона «Одигітрія» з Дорогобужа (Гошанський район), яку дослідники атрибуують XIII століттям. Відзначимо, що всі вони достатньою мірою збережені (або відреставровані) і введені до місцевого культурного простору, тобто використовуються за призначенням. І ці зали чи не найбільше концентрують у собі відвідувачів, зокрема й дослідників.

Додамо також, що ця сакральна проблематика знаходить оригінальне втілення у відповідних наукових збірниках, що друкуються цими музеями, розширюючи таким чином інформаційний потенціал національної культури.

Треба підкреслити, що зали Волинської ікони Луцька і Рівного, – це центри ґрунтової науково-дослідної роботи, свідченням чого є поява достатньо ґрунтовних монографічних праць П.Ричкова, Д.Крвавича, В.Александровича та ін., проведення наукових конференцій із залучення представників інших регіонів та іноземних дослідників тощо.

Багато цінних пам'яток культури знаходиться і у Володимирі-Волинському, одному з колишніх ґрадів червенських, який у середні віка був столицею Володимир-Волинського князівства.

До найбільш важливих належить Собор Успіння Пресвятої Богородиці XII ст., Церква Святого Василя XIII-XIV ст., залишки середньовічного ґородища.

Неподалік Володимира-Волинського, у с. Зимне, знаходиться Святогірський Успенський монастир, побудований наприкінці X – початку XI ст., який є одним із найстаріших об'єктів такого типу в Україні [40]. Один із дзвонів цього монастиря чимало років прикрашав вхід до КЗ «РОКМ». Він вважається чи не найбільшим дзвоном України (за діаметром) в Україні.

Тобто і за потенціалом сакральних пам'яток Волинська область складає достойну конкуренцію культурній інфраструктурі України.

Продовжуючи подальший аналіз культурного потенціалу області, слід згадати й наступне. Велике туристичне значення має також селище Олика – колишня резиденція магнатського роду Радзивіллів, в якому зберігся замок кінця XVI – початку XVII ст., костел Св. Петра і Павла XVI ст., а також костел-колегіата Святої трійці XVII століття.

Поза сумнівом, що вищеперерахований потенціал потребує значних коштів, адже сучасний турист, а надто іноземний, хоче витратити кошти не лише на отримання інформації, навіть і унікальної, а споживати її з відповідним комфортом. Тому залучення коштів приватних інвесторів, зокрема й іноземних, створення численних спільних проєктів для обслуговування цього культурного напрямку, є важливим над завданням не лише реформи місцевого самоврядування, але й нової культурної політики

держави, оскільки туризм у цивілізованих країнах приносить до 60% коштів до національних бюджетів, розширюючи сферу обслуговування, надаючи робочі місця тощо і підвищуючи інформаційну культуру місцевого населення. А головне – він сприяє толерантності населення.

Волинь, як відомо, – це і Лесин край, оскільки саме Леся Українка увічнила красу природи, звичаїв, легенд цього чарівного куточка України у своєму творі «Лісова пісня». У с. Колодяжному, же тривалий час проживала родина Косачів, є музей-садиба поетеси.

У селі Затурці Локачівського району розміщено меморіальний комплекс В.Липинського, який тут народився у 1882 році. А місто Устилуг пов'язане з іменем видатного композитора І.Стравінського, який тут упродовж 20 років проживав і створив чимало відомих творів. Уже цього достатньо, щоб розгорнути широку інформаційну діяльність з питань популяризації їх творчості.

На території Волині розміщені цікаві туристичні маршрути: «Старе місто», «Шляхами козацької звитяги», «До витоків «Лісової пісні»», «В озерний край» та ін.

Значну кількість туристів приваблює й фестивальна практика. Згадаємо, до прикладу, міжнародний фестиваль різдвяної драми «Різдвяна містерія», який, спільно з рівненською «Колядою» є важливими народознавчими імпрезами, знаними в світі. І саме вони і сьогодні збирають чималу кількість знавців цього напрямку народної культури.

До цього ряду можна зарахувати й міжнародні фестивалі українського фольклору з поважним терміном проведення «Берегиня», який в Україні позиціонується як один із центральних заходів народознавчого плану.

Не можна не згадати й епізодичні фестивалі «На хвилях Світязю», організатором якого виступав декілька років поспіль СНУ ім. Лесі Українки, однак через постійні зміни організаторів цей фестиваль так і не зміг залишитися в структурі фестивальної практики країни, базованої на молодіжній народознавчій складовій.

Це можна сказати і про помітний фестиваль подібного плану «Поліське літо з фольклором», на якому завжди присутні і рівненські етногурти. Їх проблематика виступів майже тотожна. Серед іншого – всеукраїнський молодіжний фестиваль «Володимир» та міжнародний музичний фестиваль «Стравінський і Україна», який завжди збирає чимало оригінальних колективів та окремих виконавців. Піднімають культурне реноме цього фестивалю і наукові конференції, що дають можливість обговорити чимало питань подальшого розвитку національного виконавства.

Підсумовуючи, слід наголосити, що суттєві зміни у суспільній свідомості, що відбуваються в усьому світі, пов'язані з його відкритістю, глобалізацією, стимулюють перегляд усталених поглядів на усі сфери культурної політики та життєдіяльності держави. Тож саме культурна сфера може стати запорукою розв'язання численних конфліктів, знаходження взаєморозуміння між народами тощо. Адже чим заможнішою є держава, тим менше вона здатна до будь-яких збройних конфліктів.

Розглядаючи окреслений блок питань, слід звернути увагу й на ще один важливий в усі часи, однак фактично занедбаний у сучасній Україні і Волинській області зокрема, чинник формування духовного здоров'я нації – мережу установ культури клубного типу. Саме за її допомогою країна і її регіони у різні часи достатньо успішно розв'язували питання прилучення місцевого населення до культури, саме ця сфера ставала ефективним містком, по якому зразки високого мистецтва швидко знаходили відгомін у серцях пересічного громадянина. Саме ця мережа виступала важливим сегментом урізноманітнення вільного часу населення, спираючись на потужний блок святково-обрядового регіонального комплексу.

Сьогодні, у зв'язку зі згортанням спеціальності «Народна художня творчість» у коледжах культури (у вищих навчальних закладах вона зникла ще на початку 90-х років), яка забезпечувала в основному сільську мережу клубних і бібліотечних закладів, існуюча мережа уже майже 30 років не

отримує нових фахівців, а відтак не може повною мірою реалізувати власне призначення в соціумі.

Продемонструємо це на прикладі Волинської області. Отже, станом на 01.01.2015 року у Волинській області сформована базова мережа закладів культури. Це, зокрема:

- 668 клубів і будинків культури, при яких діє 3197 клубних формувань, з них 875 – для дітей, в яких беруть участь 36.9 тис. аматорів;

- 567 бібліотечних установ, які обслуговують 480,9 тисяч осіб, з них майже половину (241,4 тисячі) – в сільській місцевості [39].

І якщо бібліотечна мережа знаходиться у більш виграшному стані, оскільки забезпечує не лише дозвілєву складову місцевого населення, але й значною мірою інформацією органи державної влади, а відтак - має більшу фінансову підтримку. До речі, на Рівненщині, чи не вперше в Україні був проведений експеримент стосовно об'єднання наявних на селі бібліотек зі шкільними їх варіантами. Це значно покращило й кадровий склад, збільшило книжковий фонд, покращило усі види культурної діяльності бібліотеки, оскільки остання дістала краще приміщення, опіку з боку управління (відділу) освіти і науки тощо.

Тоді як клубна мережі знаходиться у значно гіршому стані, оскільки ефективно клубні заклади працюють лише у райцентрах. У селах у середньому в регіоні на один клубний заклад припадає 1-1,2 ставки (Тотожна ситуація і на Рівненщині).

При такому кадровому забезпеченні повернути чи реалізувати клубу його типові чи притаманні саме йому функції, неможливо. Відтак, потрібно або перепрофільувати цю діяльність, змінивши саму сутність установи (створивши, на кошти інвесторів, там кафе, розважальний центр, наситивши його відповідним технічним оснащенням, поступово відходячи від поняття клубу у радянському його розумінні) або ліквідувати клуб як установу культури. Оскільки сільська клубна мережа сьогодні лише бездумно «з'їдає»

кошти, зовсім не виконуючи свого призначення. І такий стан характеризує не лише клубну сільську мережу Волині, але й усієї України.

Хоча розпочата реформа місцевого самоврядування у Західно-поліському етнорегіоні, як і по всій Україні, показала, що від клубу не відмовилася поки що жодна територіальна громада. І це вселяє надію, адже при певному перепрофілюванні своєї діяльності ця установа культури залишатиметься потрібною соціуму.

Серед інших установ культури Волинської області слід згадати й

- 37 шкіл естетичного виховання (28 музичних, 3 художні, 6 шкіл мистецтв) та 11 їх сільських філіалів. Крім цього, функціонує 61 сільський клас навчання гри на різних інструментах. Контингент учнів складає 7,7 тис. Вихованців [40].

Ця мережа функціонує більш-менш успішно в усіх регіонах країни і Волині зокрема, оскільки підтримується на власні кошти батьків учнів. А в українському соціумі, і це, мабуть, потрібно взяти за основу в організації будь-якої діяльності, все, у що вкладає кошти конкретна людина, воно певним чином і підтримується чи має певний ефект. І хоча приватні кошти для підтримки цієї мережі на загал не значні, такий тандем має результат. Особливо в цьому плані ефективними є дитячі художні школи чи школи мистецтв, які мають хореографічні відділення. Адже зважаючи на те, що сучасні діти зайняті переважно комп'ютерами та гаджетами, питання фізичного здоров'я залишається актуальним. Тим більше, що хореографія, а надто сучасна, є достатньо привабливою формою проведення вільного часу молодій людині не залежно від її місця народження чи проживання..

Це можна стверджувати і стосовно музичних шкіл, у яких інструментальне виконавство, а особливо його народознавчий аспект (бандура, цимбали, баян, скрипка), залишається також украй актуальним. Проблема лише в іншому: місцевий бюджет не в змозі фінансувати повністю цей напрям, хоча й на Рівненщині, і на Волині, ціна за навчання дитини є абсолютно доступною.

Серед іншого культурного потенціалу Волинської області слід згадати і 17 комунальних музеїв та 82 громадських музейних заклади, в т. ч. 5 – народних, а також 2 державних історико-культурних заповідники (у містах *Луцьку та Володимирі-Волинському*) [39], [40].

Стосовно комунальних музейних закладів, то вони, як на Волині, так і на Рівненщині, чи у будь-якій іншій області, концентрують в основному потужний потенціал регіонального краєзнавства, а відтак також є привабливими в інформаційно-патріотичному плані. Адже саме сюди приводять учнівські, як і студентські класи чи академічні групи для першого знайомства з регіональною історією культури, мистецтва, освіти тощо. Знаходячись на балансі місцевої влади, ці заклади достатньою мірою виконують значні профорієнтаційні, патріотичні та інші аналогічні завдання. І лише брак коштів, а точніше, фахово підготовлених кадрів уже на новій джерельній базі, дав би їм можливість акумулювати власний потенціал і поширити регіональну інформацію у культурний простір, ставши важливим чинником і туристичної сфери зокрема.

Однак цього не робиться лише, на нашу думку, тому, що сфера культури завжди була дотаційною і повірити в те, що вона може приносити прибуток, будь-яка українська влада у це не вірить та не бачить аналогів. Тому важливим над завданням працівників галузі, а надто – її керівного складу, є спроба спростувати цей стереотип, довести потенційні можливості культурної сфери як самодостатньої у певному сенсі цього слова. Адже культурна сфера не може перетворитися виключно на сферу бізнесу. В усьому світі ця галузь є дотаційною.

Сказати б про те, що у Луцьку чи Рівному, чи будь-де є кардинальні зрушення у цьому плані як результат відповідної державної політики – не можливо. Це, скоріше за все, поодинокі приклади, пов'язані з індивідуальною ініціативою окремих представників бізнесу, які побачили у культурній сфері невичерпні можливості для власної творчої і фінансової самореалізації.

Є такі приклади фактично в кожному регіоні, але вони не мають системного характеру і їх не можна вважати результатом відповідної культурної політики загалом.

Повертаючись до регіонального культурного простору Волині, слід зазначити, що вагому культурно-мистецьку та просвітницьку діяльність здійснюють тут також і 11 обласних культурно-мистецьких установ (*обласна комунальна власність*).

Під охороною держави на території області перебуває 1535 пам'яток історії, монументального мистецтва, археології, містобудування та архітектури, в т. ч. 202 – національного значення, 1333 – місцевого значення. Це менше, чим, приміром, на Рівненщині, однак від цього їх значення не применшується [40].

Протягом останніх (2012 – 2015) років, у рамках реалізації відповідної державної Програми стосовно охорони національної культурної спадщини, фінансова реалізація якої здійснювалася досить строкато (і останнім часом кошти виділяються символічні, на які фактично нічого не можна зробити) здійснено комплекс заходів зі зміцнення матеріально-технічної бази, забезпеченню повноцінного функціонування наявної мережі закладів культури і мистецтва області, підтримці належного технічного стану приміщень.

Відновлено опалення у 31 закладах культури області (*11 бібліотек, 19 клубів*) [40], що дало можливість ліквідувати практику сприйняття закладу культури як «сезонного» центру.

Позитивним у цьому плані слід вважати закриття та зняття з обліку аварійних установ культури, або тих, які не пристосовані для проведення там належної культурної діяльності. Це стимулювало до того, що на Волині мережа закладів культури скоротилася на 9 %, а на Рівненщині – на 8 % [40], загалом по Україні на 13 % [40], а також ліквідацію ганебної тенденції, коли у клубних закладах регіону працювали на 0,25, 0,5 чи 0,75 ставки на одну установу. І хоча це не вирішило проблему належного функціонування

клубних закладів на селі загалом, сам факт такого рішення і на Волині, і на Рівненщині слід вважати позитивним, оскільки хоча б незначні зрушення все ж відбулися.

Залишилося сподіватися на прихід до керівництва регіональних ОТГ справді професійних кризових менеджерів, які зможуть створити Програму дій, виходячи з якої віднайти кошти на підготовку необхідних фахівців, виявлять ініціативу стосовно перевірки стану їх підготовки, стимулюватимуть процес реалізації дуальної освіти [27], започаткований в Україні ухваленням відповідного Закону у 2016 р. Тим більше, що за межами країни це реалізовується достатньо ефективно [46].

Як зазначено у Цільовій Програмі розвитку Волинської області [19] останнім часом проводилась належна робота з організації дозвілля населення і розвитку аматорського мистецтва, реалізації культурно-мистецьких проектів, вживалися заходи для поліпшення якості культурно-освітніх послуг, залучення до занять народною творчістю широких верст населення. Зокрема, реалізовано заходи згідно проекту «Волинь фестивальна».

Потрібно зазначити, що сьогодні фактично кожна з областей України намагається мати власну програму дій, яка б забезпечила їй відповідне культурне реноме. Ці програми також достатньо строкато фінансуються, утім їх перевага полягає в тому, що вони справді стимулюють регіональний чинник, а відтак – усе те, що цікавить місцеве населення і знаходить у нього підтримку.

Набули широкого резонансу та масовості проведені дійства: музичний фестиваль професіонального мистецтва «Ігор Стравінський і Україна», міжнародні фестивалі «Берегиня», «Поліське літо з фольклором»; фестиваль мистецтв «Пісні Великої Волині» та ін. (м. Луцьк), «Art Jazz Cooperation», що проводиться одночасно у Рівному і Луцьку, завдячуючи місцевій бізнесовій еліті. Ці мистецькі заходи значною мірою урізноманітнюють міський культурний простір, оскільки організують чимало яскравих локацій у місцях масового відпочинку молоді, а не лише в установах професійного мистецтва

наших міст. Хоча звучання джазу у Замку Любарта, організоване у 2017 р., справило незабутнє враження не лише на місцеву публіку, але й на гостей-виконавців.

Саме група небайдужих людей (С.Гемберг, О.Баковський) організувала приїзд до регіону чи не найвідоміших джазових музикантів, зокрема Н.Катамадзе, чимало оригінальних джазових колективів зі США, Польщі, Чехії, виступи яких надали можливість не лише українським, але й місцевим колективам долучитися до цього надзвичайно цікавого виду музичного мистецтва, стимулювали появу різноманітних форм його презентації, зокрема портретних замальовок під час звучання музичного твору, що призвело до створення надзвичайно популярної виставки в Академічному театрі м. Рівне, багаторазово експонованої в різних містах України, зокрема й у Луцьку [18] [16]. Це і численні виставки, проведені спеціально з цієї нагоди, демонстрації фільмів з історії джазу, майстер-класи та ще безліч такого, що не притаманне жодному фестивалю будь-якого напрямку музичного мистецтва. Вони, у свою чергу, стимулювали створення у Рівному спеціалізованого ресторану, у якому відбуваються численні сейшени по завершенню фестивалівних заходів, у яких місцеві музиканти пробують «знайти себе», а також літньої джазової школи при Інституті мистецтв РДГУ у сезоні 2019 р. Поширюється цей досвід і на Волинь загалом.

А загалом Західне Полісся сприймається у суспільній свідомості як терен яскравого народного дійства, у якому домінуючим є фольклорна спадщина. І ця сфера активно розвивається залучаючи не лише молодіжні агенції зі всього світу, де інтерес до етнокультурної практики ще зберігається попри потужний тиск глобалізаційних чинників. Достатньо згадати у підтвердження міжнародні фестивалі «Поліське літо з фольклором» (Луцьк), у якому беруть активну участь і представники Рівненщини, чи новорічну «Коляду» (Рівне), бажаними гостями на якому традиційно є волиняни. Це і численні дитячі міжнародні заходи типу «...Котилася торба», які допомагають дітям України і світу швидше порозумітися через культурний

чинник: участь у численних спортивних змаганнях, залучення до національних дитячих ігор, відвідання історичних місць тощо, завдяки яким відбуваються важливі ініціативи у громадській свідомості.

Це також і фестиваль народної культури «Українське коровай - сузір'я» (Луцьк), районні свята та фестивалі.

У рамках обласного фестивалю мистецтв «З Кобзарем у серці», присвяченого 200-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка та Року Тараса Шевченка, у 2013-2014 роках проведені творчі звіти аматорських колективів і окремих виконавців районів і міст області, фестивалі, конкурси, тематичні конференції, видання книг, збірок, буклетів. У наступні роки з меншим сальдо розголосу подібні заходи були продовжені.

З метою виявлення і підтримки обдарованих дітей проведено обласні конкурси і фестивалі серед учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів з різних напрямків дитячого виконавства та обласні відбіркові тури всеукраїнських конкурсів, зокрема: за програмою Українського фонду культури «Нові імена України», учнівської творчості «Об'єднаймося ж, брати мої...», Всеукраїнський фестиваль молодих виконавців сучасної української пісні «Володимир».

Значна робота здійснюється і книгозбірнями області з упровадження нових інформаційних технологій. В обласній науковій універсальній бібліотеці імені Олени Пчілки продовжувалася діяльність Інтернет-центру, Центру європейської інформації, інформаційного центру «Вікно в Америку», регіонального тренінгового центру та ін. [39].

Виконано гарантійні зобов'язання щодо матеріально-технічного стану бібліотечних установ 11 районних централізованих бібліотечних систем області, які стали переможцями III раунду конкурсу проектів програми «Бібліоміст» і отримали комп'ютерну техніку та мережеве обладнання. Волинська обласна бібліотека для дітей, як переможець IV раунду конкурсу програми «Бібліоміст», отримала 10 одиниць комп'ютерної техніки. Всього з початку дії цієї програми комп'ютеризовано 78 бібліотек області.

Наголосимо, що здобуття грантів на придбання комп'ютерної техніки вже не проблема в переважній більшості для регіону [40].

Треба відзначити, що з бібліотеками ситуація набагато краще, як уже зазначалося, оскільки експеримент з об'єднання зі шкільними пішов на користь справі загалом. Та й бібліотека завжди обслуговували не лише потреби місцевого населення, але й органів державної влади.

Підготовлено тематико-експозиційний план для створення експозиції Музею етнографії та народних промислів Волині у м. Луцьку. І в цьому плані музейна мережі є також достатньо привабливою сферою в області. І повною мірою підтверджує думку про те, що у світі кожних десять років музейна мережа подвоюється, висуваючи музей у число лідерів за наданням певного культурного продукту.

Залишилося лише зробити якісні ремонти у регіональних музеях, дати їм кошти (чи навчити це роботи місцевим персоналом) для суттєвої реконструкції цієї установи, а також вирішити питання підвищення кваліфікації працівників галузі через якісне проведення атестації, участі у різноманітних майстер-класах та різних напрямках неформальної освіти. І тоді ця мережа справді стане ефективною для розкриття того потенціалу, який наявний у регіонах сьогодні і чекає на свого інвестора та фахівця.

2.3. Тенденції розвитку культурної сфери Волині у вимірах діяльності державної культурної політики

Культурно-дозвіллева сфера регіону продовжує шукати себе у значно змінених умовах, розуміючи що ефект від змін закладений лише в людях. А це, у свою чергу, стимулює пошук нових форм активізації людського потенціалу. По-різному дана теза реалізується в регіонах і Волині зокрема, однак зміни ситуації наявні. Помітні вони у поступовій зміні ціннісних орієнтацій молодих людей, розширенні практики пропонованих послуг мережею закладів і установ культури, змінами у формах керівництва та розширенні міжнародних контактів тощо.

Виявивши, проаналізувавши і згрупувавши, посилаючись на ґрунтовне дослідження С.В.Виткалова [7], ці зміни у певні блоки, можна стверджувати, що в сучасний період у культурній практиці регіону помітні наступні тенденції:

- посилення ролі регіонів у культурно-мистецькому поступі молодії держави;

- індустриалізація культури, тобто сучасна форма суспільної організації праці в застосованому на новітніх (у т. ч. інформаційно-комп'ютерних) технологіях виробництва предметів культурного споживання, ієрархічно рядоположна з такими історично відомими інституціями, як кооперація, мануфактура, фабрика;

- звернення уваги органів державної влади і поступове розширення форм підтримки розвитку культурно-дозвіллевої практики, здатної забезпечити розв'язання багатьох виховних проблем сьогодення стосовно різних соціально-демографічних груп населення;

- розширення друку спеціальних видань культурно-мистецької проблематики (літературно-художніх журналів «Проріст», «Погорина» («Волинь»), регіональний журнал із питань мистецтва «Мистецькі грані», або «Рівняни», альманахи творчих спілок) тощо, поглиблення тематичного розмаїття матеріалу, що публікується і поширення цього впливу на західноукраїнську спільноту;

- залучення до питань популяризації регіональних здобутків телебачення: у Західному Поліссі функціонують специфічні телепрограми, мета яких підтримка культурної діяльності, залучення до її розмаїтих форм нових облич;

- жанрова розмаїтість культурно-мистецьких заходів, що проводяться в регіонах, що засвідчує розширення потенційних форм, якими володіють клубні фахівці;

- акцентування уваги і різнобічна підтримка духовних форм хорової практики, свідченням чого є низка фестивалів в Західному Поліссі та

подібних заходів у сусідніх областях – Тернопільській і Житомирській, що стимулюють приїзд у регіони художніх колективів з інших європейських держав («Різдвяні пісенспіви», «Коляда», «Великодні пісенспіви», «Поліське літо з фольклором», «Весняні дзвіночки», «Блага вість Пересопниці» та ін.) (Польща, Болгарія, Сербія, Росія та ін.);

- розширення практики впровадження різноманітних регіональних програм («Забезпечення населення українською книгою», «Підтримка діяльності творчих спілок», «Програма розвитку культури Рівненщини на 2012-2019 роки та її продовження у наступний період, Програма підтримки та розвитку культури села Рівненської області на період до 2022 року», «Зелений туризм» із широким залученням до цієї діяльності майстрів декоративно-прикладного мистецтва краю тощо), спрямованих на покращення духовного життя населення і поширення інформації про культурну діяльність в області. Подібні речі майже тотожним чином організуються і у Волинській області;

- посилення ролі методичних структур в організації культурно-дозвіллевої діяльності, зокрема розширення участі співробітників ОЦНТ (на Рівненщині і ОЦНТК – у Волинській області) в спробі консолідації творчої праці усіх районних методичних служб, спроба налагодження постійних зворотних контактів у вирішенні питань мистецьких звітів;

- проведення окремих всеукраїнських науково-практичних конференцій не в обласних центрах, а в місцях функціонування того чи іншого промислу чи культурного артефакту;

- підвищення ролі всеукраїнської Ради директорів обласних центрів народної творчості в питаннях контактів методичних служб із галузевим Міністерством, що знаходить свій вияв у різноманітних міжобласних семінарах директорів районних, міських закладів клубного типу, розширення видавничої діяльності Центрів;

- постійна практика проведення навчання керівників художніх колективів на базі кращих мистецьких структур України;

- розширення практики проведення виїзних (обмінних) творчих звітів областей, започатковане восени 2014 року;

- зростання кількості та посилення активності фахових товариств, об'єднань, асоціацій в краї (краєзнавців, композиторів, графіків, художників та ін.), що переймаються питаннями організації пошукової діяльності, вивчення, збереження та популяризації національно культурної спадщини в її регіональному контексті;

- підведення відповідної наукової бази під культурно-мистецьку сферу, що, як підтвердив наш аналіз, знаходить свій вияв у проведенні численних науково-практичних та краєзнавчих конференцій (РДГУ, НаУ «Острозька академія», НУВГіП, КЗ «РОКМ» РОР, а також Інститут мистецтв СНУ ім. Лесі Українки, коледж культури ім. І.Стравінського), друзі різноманітної краєзнавчої, народознавчої та мистецтвознавчої літератури, що допомагає краще зрозуміти сутність культурно-мистецьких проблем, їх тематичну спрямованість тощо, знайти шляхи виходу із кризи;

- широка культурна взаємодія мистецьких гуртів із художніми колективами не лише з інших регіонів республіки, але й західноєвропейських країн у справі розробки спільних фольклорно-етнографічних та культурно-мистецьких проєктів («Art Jazz Cooperation», «Котилася торба...», «Срібна терція», участь низки фольклорних колективів Інституту мистецтв РДГУ і аналогічного факультету СНУ ім. Лесі Українки, музичного училища, коледжів культури і мистецтв у зарубіжних культурно-мистецьких заходах тощо);

- перенесення центру ваги в культурно-мистецькій практиці республіки, зокрема й Західному Поліссі, на сільське населення, що певною мірою вирішує питання культурного обслуговування останнього, суттєво впливає на підвищення рівня його художньої культури, залучає до участі у культурній діяльності;

- стимулювання численних культурних ініціатив у краї (розширення практики організаційної діяльності бібліотек, спрямованої на пошук

інноваційних форм роботи з читачами; запровадження нових програм культурного обслуговування: «Окуляр» (нові форми роботи з читачами з вадами зору), «Консорціум «Історична Волинь», «Реконструкція танцювального майданчика 50-60-х років ХХ століття»; «Нове кіно», «Західна брама», Он-лайн конференції тощо);

- розширення практики проведення спільних мистецьких конкурсів між містами краю (фестиваль пісенних міст «Рівне-Луцьк, 2010», джазові конкурси (2011-2019 рр.) із запрошенням відомих виконавців світу, обмінні вистави Академічних лялькових та музично-драматичного театрів, подібні заходи краєзнавчого музею тощо);

- постійні рекламні інформаційні повідомлення про «Святковий мистецький календар» у містах Рівному та Луцьку, що дає змогу місцевим жителям бути проінформованими про культурний регіональний простір;

- створення нових музейних комплексів (Інститут Дослідів Волині, ДЗ «Культурно-археологічний центр «Пересопниця», Музей бурштину та ін.) – на Рівненщині та новітніх структур в інших областях історичної Волині: Центр Поліссязнавства та музей вивчення творчості Лесі Українки (м Луцьк);

- зародження нових форм збереження й популяризації мистецьких пам'яток, що знайшло свій вияв у заснуванні нових організаційних форм – галерея європейського живопису «Євро-Арт», мистецькі галереї «Сальвадор Далі», приватний художній музей у м. Луцьку. Розширення практики їх діяльності, спрямованої на залучення молоді до відвідування художніх експонувань та обговорення мистецьких проблем; розширення практики закупівлі художніх творів місцевими галереями у місцевих майстрів та поступове формування потужного художнього зібрання у регіоні;

- розширення практики дослідницької діяльності у вивченні волинської ікони Музеєм Волинської ікони (м. Луцьк) та відділом Волинської ікони (м. Рівне) з розширенням практики фахових публікацій зазначеної проблематики;

- урізноманітнення культурного простору регіону за допомогою створення численних пам'ятників діячам культури і мистецтв, відкриття нових пам'ятних дощок тощо (Н. Хасевичу, Г. Косміаді, К.Литвину, І. Свешнікову та ін.), що стимулює інтерес до регіональної культурно-мистецької проблематики, підвищує духовну культуру місцевого населення, формує патріотичні почуття;

- активізація друку спеціальної мистецької літератури (фотоальбомів, мистецьких, репертуарних збірок, монографічної та публіцистичної літератури тощо, що здійснюється виключно за кошти авторів чи спонсорів, однак засвідчують щире бажання авторів донести цей матеріал до широкого загалу);

- розширення практики проведення художніх презентацій, що організуються в залах мистецтв обласної універсальної бібліотеки, краєзнавчому музеї, мистецьких галереях, виставковій залі НСХ України, навчальних закладах (РДГУ, НУВГіП) тощо. Подібна практика має також розмаїте сальдо й на теренах історичної Волині;

- відродження практики меценатства, спонсорства, інших видів організаційно-фінансової підтримки культурно-мистецького процесу в регіоні (файдрайзингу), які сприяють кращому мистецькому виявленню населення чи, принаймні, його окремих творчих представників;

- зміна у ставленні органів місцевої влади до культурно-мистецьких процесів в регіоні: все частішими стали запровадження з ініціативи владних структур премій відомих митців або розширення іменних стипендій місцевим майстрам художньої культури (Рівне, Луцьк, Житомир);

- запровадження численних грантів та інших форм для творчого становлення культурної сфери в області («Забезпечення населення Рівненщини українською книгою», «Творчий проект», «Конкурс сценаріїв», «Українське кіно», «Державна підтримка обдарованої молоді») та галузеві відзнаки: «Премія ім. Г. Леончук», «Премія ім. І.К.Свешнікова», «Премія ім. Світочів», «Премія ім. Г.Косміаді»;

- заохочення творчої діяльності майстрів мистецтв та організаторів культурної діяльності за допомогою різноманітних організаційних форм: «Алеї майстрів», «Музейних гостин», «Мистецьких міжнародних «Осінніх салонів – «Золота ЗУЗА»», стипендій Голів обласної державної адміністрації, обласної ради, міського голови та інших подібних їм заходах, проведених у наступний період, іменних стипендій кращим митцям від керівних структур області, присвоєння почесних державних звань, місцевої реклами, участі у конкурсах, фестивалях, проведення упродовж понад десяти років поспіль відкритих рейтингів популярності «Гордість міста», в яких беруть участь й місцеві митці та організатори культурно-мистецького життя тощо;

- організація пошуку обдарованої молоді з середовища аматорів за допомогою конкурсу «Таланти твої, Рівненщино!», «Творче жниво» та ін. і проведення цих підсумкових звітів в Академічному музично-драматичному театрі, МБК, інших місцях їх широким залученням публіки, що засвідчує зміну ставлення органів державної влади до художньої діяльності та народної ініціативи загалом;

- розширення подібної практики на Волині, свідченням чого є суттєве збільшення молоді у народознавчих заходах, поглиблення святково-обрядової практики в діяльності шкільких і молодіжних самодіяльних колективах.

ВИСНОВКИ

Отже, проведений аналіз спеціальної літератури з даного питання, різноаспектної джерельної бази наукового пошуку та організації культурної практики Волинської області, а також участь в окремих культурно-дозвіллевих заходах, проведених на Волині, засвідчив наступне:

- питання реформування органів місцевого самоврядування є надзвичайно актуальним і інтерес до нього не спадає упродовж часу реалізації цієї реформи, свідченням чого є безліч нарад, конференцій, міжнародних зустрічей; а також спеціальної літератури та численних порад із даної проблематики;

- інформаційна база наукового пошуку складається із а) загально-методологічних праць, представлених науковими розвідками В. Андрущенка, Ю. Богуцького, О. Кравченка, В. Шейка, а також Г. Гірняк, В. Колісника, М. Тітова та ін., в яких конкретизуються різноманітні аспекти започаткованої реформи; б) «регіональної» літератури, представленої працями місцевих науковців та краєзнавців, у яких досліджується регіональний культурний простір, виявляються найбільш ефективні напрями і форми діяльності установ культури у сучасних умовах, розглядаються проблемні питання реалізації реформ місцевого самоврядування (В. Виткалов, С. Виткалов, В. Гордєєв, І. Пашук, Б. Столярчук, Ю. Рибак, Т. Черніговець, як і А. Гордійчук, В. Драганчук, Л. Ігнатова, О. Коменда, П. Шиманський, В. Чепелюк – у Луцьку); в) довідникової регіональної літератури, у якій подано чимало статистичних даних, потрібних практикам культурно-дозвіллевої сфери, на підставі якої можна формувати численні туристичні маршрути, організувати безліч заходів із місцевим населенням та туристами; г) джерельної бази наукового пошуку, представленої звітами, планами, сценаріями тощо, тобто усім тим, що певною мірою складає таке ємне поняття як «поточний архів» установ культури; д) інтернет-ресурси, у яких подано характеристику того чи іншого заходу, звіт про конференцію,

інтерв'ю тощо, які вирізняються певною суб'єктивністю, утім важливі як реакційна те чи інше явище, подію чи постать;

- підгрунття окресленої реформи місцевого самоврядування закладено у значній нормативній базі, де окреслено основні напрями та локальні шляхи її реалізації, однак в умовах України це часто не є ефективним, оскільки кожна нова влада слабо успадковує наявний напрацьований досвід і країні потрібно багато чого починати робити заново;

- для успішної реалізації цієї реформи потрібно вирішення як низки загальних питань – пришвидшення створення законодавчої бази, у якій би було помітне ставлення до вже змінених умов та певних результатів, зокрема ролі голів ОТГ у цьому процесі, розширення практики інформування місцевого населення про проведену роботу тощо, але й значною мірою політична воля як керівників місцевих територіальних громад, так і держави, які б змогли відстояти власну точну зору, сформувати відповідальність у мештанців ОТГ,

- наявний культурний потенціал Волинської області достатньо потужний і має високе реноме не лише в Україні, але й Європі. Це і розгалужена мережа озер, зокрема Світязь, на берегах яких розміщено відомі пансіонати («Лісова пісня»); це і яскраві своїм сакральним потенціалом костьоли Луцька, Ковеля, Володимира-Волинського; це і оригінальні художні колективи, зокрема Державний Волинський народний хор на чолі з О. Стадником. Сюди можна віднести й низку численних ансамблів у смт Торчин (В. Охманюк) та інші, що вже давно визнані в країні. Оригінальною є Волинь і регіональними та міжнародними фесьтвалами фольклорного спрямування («Поліське літо з фольклором», «Коляда з О. Ціхоцькою» та ін.). А Музей Волинської ікони взагалі є унікальним зібранням регіональної колекції, в якому не лише експонуються зазначені пам'ятки, аде й активно вивчаються. Цей музей, як і відповідний відділ у Рівнеському обласному краєзнавчому музеї, складають потужний потенціал регіональної культурної спадщини. Усе це (як на Волині, так і на Рівненщині) входить до складу

відповідних державних (обласних) програм охорони культурної спадщини, оскільки допомагає стимулювати туристичну сферу, мати стабільне джерело фінансових надходжень до місцевих бюджетів, чому сприяє й реформа місцевого самоврядування;

- Волинська область – єдина з областей країни, яка має кордон із країнами Євросоюзу, а відтак чимало організаційно-фінансових питань можна легше вирішити, спираючись на близькість європейського простору та ментальність населення прикордонних територій;

- культурний потенціал Рівненщини в даному дослідженні використовується виключно для порівняльних характеристик, оскільки Рівненщина значною мірою має тотожну культурну інфраструктуру, кадровий потенціал, сформований переважно з випускників Рівненського державного інституту культури, а згодом, і художніх кафедр гуманітарного університету. Чимало часу рівненські і волинські митці співпрацюють разом у різних сферах: чи то дослідженні волинської ікони, чи проведенні спільних мистецьких фестивалів як традиційного спрямування («Коляда», «Древлянські джерела», «Поліське літо з фольклором», «Котилася торба»); так і культурно-мистецькими імпрезами професіональних форм – міжнародними фестивалями органної музики, гастрольними поїзками професіональних колективів країни та Європи,

- провідними тенденціями культурного життя Західно-Поліського регіону є високий рівень святково-обрядової культурної практики, обумовлений ментальністю місцевого населення, традиційністю форм його життєдіяльності, високим потенціалом громадської думки тощо, який і зберігає етнокультурну складову Західно-Поліського регіону і робить її (Волинь) привабливою для туристів;

- відтак, реформа місцевого самоврядування допоможе як Рівненщині, так і Волині у підтримці культурної практики на всіх рівнях і стимулюватиме соціальну активність населення. Лише це допоможе регіонам і Україні

загалом подолати негативний досвід минулого і применшенні ролі особистості у творенні власної держави/

А загалом, Західне Полісся являє собою потужний резервуар народної культурної практики, здатний позиціонувати не лише регіон, а й Україну загалом у європейському чи світовому культурному просторі. Для цього потрібна лише цілеспрямован Програма дій та політична воля керівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-територіальна реформа та місцеве самоврядування: нормотворення та експертні оцінки / Ін-т громадян. суспільства. Київ : Ін-т громад. суспільства, 2009. 54 с.: табл.; Антюшина Н. Шведская система местного самоуправления. *Гос. власть и мест. самоуправление*. 2007. № 10. С. 40–47; Бабич О. М. Реформування системи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: сьогодення та перспективи *Часопис Київ. ун-ту права*. 2009. № 2. С. 110-116; Бальцій Ю. Принцип гласності у місцевому самоврядуванні України. *Юрид. вісник*. 2009. № 2. С. 17; Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні : проблеми теорії та практики; [відп. ред. М. О. Баймуратов]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Юрид. думка, 2010. 653 с.; Євтушенко О. Місцеве самоврядування – інститут громадянського суспільства та демократичної політичної системи. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Львів, 2009. Вип. 21. С. 66–70; Іщенко О. М. Місцеве самоврядування: світовий досвід та особливості української моделі / Ін-т законодав. передбачень і прав. експертизи. Київ, 2003. 603 с.: табл.; Лисенко О. Трансформація правового статусу органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів. *Право України*. 2009. № 4. С.132–139.

2. Аматорські театри Рівненщини // www.teatramator.ru/rivne1.html ; Духовий оркестр Волинського державного училища культури і мистецтв ім. І. Стравінського // <http://www.vdykim.lutsk.ua/duchovy1.pdf>.

3. Богуцький Ю. П. Самоорганізація культури : онтологія, динаміка, перспективи К. : Веселка, 2008. 199 с.; він же : Стан та перспективи розвитку культури в Україні Київ : Основи, 2004. 247 с.; Українська культура в європейському контексті / за ред. Ю. Богуцького / Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безвершук, Л. М. Новохатько. Київ : Знання, 2007. 79 с.; Шейко В. М., Богуцький Ю. П. Формування основ культурології в добу

цивілізаційної глобалізації (друга пол. XIX – поч. XXI ст.): монографія. Київ : Генеза, 2005. 592 с.

4. Васечко Ф.Ф. Громадські організації як чинник змін у культурно-дозвіллевій сфері. Культурні доміанти в реаліях XXI століття: програма XIV між нар. наук.-практ., конф., 15-16 лист., 2018 р. Рівне: РДГУ, 2018. С. 22.

5. Виткалов С. В. Рівненщина: культурний потенціал в парадигмах сучасності: монографія. Рівне: ПП ДМ, 2012. 416 с.

6. Виткалов С.В. «Art Jazz Cooperation» – 2018, або XI міжнародний джазовий фестиваль у Західному Поліссі. *Культура і життя* (Київ), 2018. № 36. 7 верес. С. 13.

7. Виткалов С.В. Культурно-мистецька Україна в регіональних вимірах: монографія. Рівне: М.Дятлик, 2014

8. Виткалов С.В. Культурно-освітня діяльність в умовах глобалізації і проблеми галузі. *Народна творчість Рівненщини*: журн. КЗ «Рівнен. обл. центр народної творчості» Рівненської обласної ради. 2013. № 1 (2). С. 7-12.

9. Виткалов С.В. Міжнародний джазовий фестиваль як форма завершення літніх концертних програм у Західному Поліссі. *Вісник + К.* Луцьк, 2019.. 30 серп. С.2.

10. Виткалов С.В. Нові тенденції у сучасному українському мистецтві. *Волинь*, 2018. № (1366). 4 квіт. С.3.

11. Виткалов С.В. Регіональна культурна практика: навч.-метод. посіб. для студ. V курсу. Рівень вищої освіти – другий. Ступінь вищої освіти «магістр»; галузь знань 03 «Гуманітарні науки»; спец. 034 «Культурологія» денної і заочної форм навчання. Рівне : РДГУ, 2018. 78 с.

12. Виткалов С.В. Театр в умовах експерименту: варіант для регіону. *Волинь*, 2018. № (1363). 17 берез. С. 2.

13. Виткалов С.В. Традиційна народна культурна практика на рівненській сцені: до завершення XVI фестивалю «Різдвяні піснеспіви». *Вісті Рівненщини*, 2020.. 31 січ. С.2

14. Виткалов С.В. Українська культура: методичне забезпечення дисципліни за умовами кредитно-трансферної системи: навч. посіб. для студ. II – IV курсів напряму підготовки 6.02.01.01 «Культурологія». Рівне : РДГУ, 2015. 205 с.
15. Виткалов С.В. Фестивальний бум в Україні в регіональному вимірі крізь призму його проблемного ряду. *Волинь*, 2018. № 33 (1385). 17 серп. С. 3.
16. Виткалов С.В., Чепелюк В.А. Новий вимір джазового мистецтва на Волині. *Вісник+* (Луцьк), 2018. 6 верес. С. 3.
17. Виткалов С.В., Чепелюк В.А. Регіональні народознавчі змагання на Волині: досвід Рівненщини. *Вісник + К.* Луцьк, 2019. 17 лип. С.2.
18. Виткалов С.В. Народна творчість Західного Полісся: сучасні тенденції (до проведення «Музейних годин» у Рівному). *Волинь*, 2019. №. 31 трав. С. 2.
19. Волинський обласний центр народної творчості, м. Луцьк. *ДАВО* (Держ. архів Волин. обл.). Ф. Р. 389, 1944-2000. 799 спр.
20. Всеукраїнський Форум місцевого самоврядування у Львові. 27 берез. 2014 р. http://www.tvoemisto.tv/news/u_lvovi_obgovoryly_reformu_mistsevogo_samovryaduvannya_video_63031.html#sthash.MEPETs1J.dpuf/.
21. Гірняк Г. З. Реформування системи органів місцевого самоврядування в Україні: концепція, проблеми, досвід. *Актуальні питання культурології*. Вип.14. Рівне: РДГУ, 2014..
22. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Київ : Знання України, 2012. 579 с.
23. Данильян О. Г. Досвід удосконалення місцевого самоврядування у європейських країнах та можливості його застосування в Україні. Проблеми реформування місцевого самоврядування в Україні в контексті наближення до європейських стандартів. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2009. С. 23.

24. Державний архів Волинської області: *путівн.* Луцьк : Надстир'я, 2011. 952 с.
25. Доповідна записка про досягнення культури Ровенщини за роки Радянської влади. *ДАРО* (Держ. архів Рівнен. обл). Ф. Р-597. *Ровенський обласний Будинок народної творчості, оп. 1, од. зб. 286. 13 арк.*
26. Європейська хартія місцевого самоврядування. Київ: Парлам. вид-во, 2006. 11 с.
27. Закон України Про освіту : прийнятий 05 вер. 2017 року № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 38–39.
28. Закони України «Про органи самоорганізації населення», «Про асоціації органів місцевого самоврядування»: за станом на 21 верес. 2009 р. / Верхов. Рада України. Офіц. вид. Київ : Парлам. вид-во, 2009. 26 с.; Україна. Закони. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 20 трав. 2008 р. Київ : Паливода А. В., 2008. 37 с.; Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»: за станом на 15 лют. 2008 р. / Верхов. Рада України. Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2008. 68 с.; Про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні: Указ... 24 черв. 2010 р. № 723/2010 // Офіц. вісн. України. 2010. № 49. Ст. 1609.
29. Історія сучасної української культури: навч. посіб. Київ: Знання, 2018. 217 с.
30. Колісник В. П. Головні напрями реформування місцевого самоврядування на сучасному етапі. *Проблеми реформування місцевого самоврядування в Україні в контексті наближення до європейських стандартів.* Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2009.
31. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254/96-ВР. *Відомості Верховн. Ради України.* 1996. № 30.
32. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні // <http://civil-rada.in.ua/?p=477>.

33. Кравченко О. В. Культурна політика України в парадигмах сучасності: теоретико-методологічні аспекти культурологічної інтерпретації: монографія. Харків : ХДАК, 2011. 287 с.

34. Культура в сучасних трансформаційних процесах: колект. моногр. / М. М. Бровко, С. Д. Безклубенко та ін. Ніжин : Вид-во Асперс-поліграф, 2011.

35. Нищук Є. Культура – фундамент капітальних перетворень у державі: *Звіт Міністра культури України про реалізацію культурної політики*. Київ : Міністерство культури України, 2017. С. 2 [27 с.].

36. Олійник О. С. Індустріалізація культури: монографія.. Київ : ДАКККіМ, 2008. 174 с.

37. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» // [http:// municipal.gov. ua/articles/show/ article/55](http://municipal.gov.ua/articles/show/article/55).

38. Свідзінський А. В. Синергетична концепція культури. Луцьк : Вежа, 2008. 696 с.

39. Статистичний щорічник. Волинь. 2016 р. / Держ. управління статистики у Волин. обл. Луцьк, 2017. 450 с. та за інші роки

40. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року. Рішення сесії ОР № 34/7 від 20.03.2015 р.

41. Тітов М. І. Європейський вектор розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Проблеми реформування місцевого самоврядування в Україні в контексті наближення до європейських стандартів* / Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2009.

42. У Львівському національному університеті ім. І. Франка відбулася наук.-практ. конф.: «Конституція України: політико-правові виклики і перспективи». [http://www// tvoemisto. tv/news/u_lvovi](http://www.tvoemisto.tv/news/u_lvovi); [http://www: promo-code.com.ua/](http://www.promo-code.com.ua/).

43. Фестивалі народознавчого спрямування в області та залучення до їх проведення представників інших областей України / Упр. культури Волин. облдержадмін. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// www. cult.voladm.gov.ua/](http://www.cult.voladm.gov.ua/)

44. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кін. ХІХ – початок ХХІ ст.) : монографія. У 2-т. Харків : Основа, 2001. Т. 1. 520 с.; Т. 2. 400 с.

45. Щур М. Реформа місцевого самоврядування у Польщі // <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25351901.html>.

46. Evans S. Apprenticeships in London: Boosting Skills in a City Economy / Stephen Evans, and Gerhard Bosch. – OECD Publishing, 2012. 43 p.

Електронні ресурси:

47. Духовий оркестр Волинського державного училища культури і мистецтв ім. І. Стравінського // <http://www.vdykim.lutsk.ua/duchovyj.pdf>.

48. З «КРАЇНИ МРІЙ» до України / [Електрон. ресурс] / Режим доступу <http://www.Kraina.mriy.com/news.php?category=33>.

49. Звіт Голови Волинської облдержадмін. про роботу у 2016 р. Інформ. портал, 2016. – 28 квіт. http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/19_m.htm.

50. Звіт щодо виконання обласної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 р.: режим доступу: http://oblrada.rv.ua/documents/regulatorna.php?SECTION_ID=38&ELEMENT_ID=4021.

51. Культурно-дозвіллеві комплекси Рівненщини: режим доступу: <http://geum.ru/next/art-27934.php>

52. Музична фольклористика і фольклор https://vuzlit.ru/136392/muzichna_folkloristika_folklor

53. Нищук Є. Культура – фундамент капітальних перетворень у державі : Звіт Міністра культури України про реалізацію культурної політики. Київ : Міністерство культури України, 2017 р. 27 с. сайт <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/kultura-ye-fundamentom-kapitalnih-peretvoren-u-derzhavi-yevgen-nishuk>

54. Українська культура другої пол. ХХ століття (загальна характеристика). [http:// ua.textreferat.com/referat-14023-4.html](http://ua.textreferat.com/referat-14023-4.html).

55. Фестивалі Волині [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http:// www.vturyzm.com.ua/news/festivali_volini/2012-03-05-100](http://www.vturyzm.com.ua/news/festivali_volini/2012-03-05-100). Назва з екрана.